

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

HESABA KATABİLİYOR MUYUZ?

İLKNUR ÜSTÜN

2. BASKI

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ **HESABA KATABİLİYOR MUYUZ?**

İLKNUR ÜSTÜN

---

2. Baskı

Editör

Aksu Bora

Düzeltili

Ruken Alp

Kapak Tasarım

Tennur Baş

Kapak Fotoğrafi

<http://cahilus.deviantart.com>

Yayıma Hazırlayan

Gamze Göker

Basım

Uzerler Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd.

Turan Güneş Bul. 22/8, Çankaya - Ankara

Tel: 0(312) 441 90 15 | Faks: 0(312) 441 90 17

Temmuz 2011, ANKARA

Bu yayının içeriğinden yazarı sorumludur ve kitabın Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı düşünülmemelidir.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: HESABA KATABİLİYOR MUYUZ?

SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİ ÇALIŞMALARININ
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
TOPLUMSAL CİNSİYETİ	
ANA AKIMLAŞTIRMA STRATEJİSİ NE DEMEKTİR?	9
Toplumsal Cinsiyet	9
Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma.....	9
Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi (TCAS)	10
SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİNE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	
GÖZLÜĞÜYLE BAKMAK	13
STGM Merkez	13
a) STGM Web Sitesi, STK Veri Tabanı ve Bilgi Belge Merkezi ve İletişim	17
b) Kapasite Geliştirme Destekleri	20
c) Hibe Yönetimi	23
Yerel Destek Merkezleri	25
Öneriler ve Sonuç	32
TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANA AKIMLAŞTIRMAK	35
Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi (TCAS) Uygulama Rehberi	35
Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisinin Analiz Kriterleri	35
Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi Süreci	36
İyi Bir Uygulama İçin Öneriler.....	37
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Ana Akımlaştırma Çalışmasında İlkeler	38
Yürütülen Projede Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hedefi Gözetilmiş mi?	39
Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı	39

STGM Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi İçin Kontrol Listesi.....	41
1- Planlama Aşamasında.....	41
2- Proje Ekibini Oluştururken	41
3- Uygulama Aşamasında.....	42
4- İzleme ve Değerlendirme	43
Bir Uygulama Örneği Olarak STGM Projesi	44
Bileşen 1: STK'lar İçin Destek Hizmeti (Merkez Ofis)	44
Bileşen 3: STK'lar İçin Kapasite Geliştirme	46
Bileşen 4: İletişim Faaliyetleri	47
Bileşen 5: Mikro Hibe Programları, STK'ların Mübadele ve İdare Masraflarına Yönelik Hibe Destekleri.....	48

UNDP TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANA AKIMLAŞTIRMA

EĞİTİM EL KİTABI KONTROL LİSTESİ	51
---	-----------

DÜNYADAN VAKA ÖRNEKLERİ	53
--------------------------------------	-----------

2. BASKIYA EK: Değerlendirme; Yolun Başındayız.....	59
--	-----------

GİRİŞ

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığı, eğitimden çalışma yaşamına, sağlıktan karar mekanizmalarına katılıma kadar yaşamın her alanında ciddi boyutlardadır. Bu eşitsizlik, yalnızca kadınları ve kız çocuklarını etkilemekle kalmıyor, aynı zamanda ülkenin demokratikleşmesinin ve kalkınmasının önünde ciddi bir engel oluşturuyor. Eşitlik yönündeki çabaların etkisi, toplumsal cinsiyet konularının diğer siyasal, ekonomik ve kültürel hedeflerden ayrı bir alan olarak ele alınması durumunda, son derece sınırlı kalıyor. Oysa bütün bu hedefler ve farklı sektörler ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hedefi arasındaki bağlantıların kurulabilmesi durumunda, hem eşitliğin sağlanmasında hem de demokratikleşme ve kalkınma hedefleri açısından ciddi bir ilerleme sağlanabileceği görülüyor.

Hepimizi ilgilendiren siyasal, ekonomik ve kültürel hedefler, elbette sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına da yön veriyor, bunları biçimlendiriyor. Türkiye’de özellikle son yirmi yılda hızla gelişen sivil toplum örgütleri, hem dünyadaki gelişmelere paralel olarak hem de kendine özgü pratiklerden geçerek önem ve ağırlık kazandı. Kadın hareketi, bu önem ve ağırlık içinde ciddi bir pay sahibi olarak karşımıza çıkıyor. Böylece, toplumsal cinsiyet eşitliği konusu, sivil toplum örgütleri alanında da hem niceliksel hem de niteliksel olarak ciddi bir yer bulabiliyor.

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, sivil toplum örgütlerini maddi ve insan kaynakları yönünden desteklemeyi, bu örgütler arasındaki iletişimi ve dayanışmayı sağlamayı ve sivil inisiyatifleri güçlendirmeyi amaçlıyor. Bu çerçevede, kurulduğu yıldan itibaren toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu ana temalarından biri olarak belirledi ve bu doğrultuda çeşitli çalışmalar yürüttü. Ancak 2007 yılında, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini diğer hedeflerin tamamına dahil etme kararını aldığından beri, bu çalışmalar yeni bir ivme ve yön kazandı. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması (gender mainstreaming) sadece Türkiye’de değil, dünyada da hem sivil toplum hem kamu hem de uluslararası örgütlerin çalışmalarında yeni ve giderek güçlenen bir eğilim olarak karşımıza çıkıyor. Bu eğilimin STGM çalışmalarında da kendini göstermesi, bir yandan toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının AB projelerinde bir değerlendirme ölçütü haline gelmesinin bir sonucu olmakla birlikte, STGM’nin ilişkilendiği, yönetiminde yer alan ve ofislerinde çalışan feministlerin çabalarının da unutulmaması gerekir.

2007 yılında başlatılan süreç içinde yapılan ilk iş, "Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi"nin hazırlanması oldu.¹ Bu rehber ile çeşitli alanlarda çalışan sivil toplum örgütlerinin kendi çalışma alanlarında cinsiyet eşitliği perspektifini kullanabilmeleri hedeflendi.

Yine aynı dönemde, STGM'nin dört Yerel Destek Merkezi'nin açılmasıyla, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi hızla yaygınlaşarak yeni açılımlar ve boyutlar kazandı. Elinizdeki kitapçık, halen devam eden bu sürecin değerlendirilmesini ve geliştirilmesini hedefliyor. Bu çerçevede, öncelikle alanın temel kavramları kısaca hatırlatılıyor. Daha sonra, STGM'nin yürüttüğü çalışmalar kullanılan dilden yöneme, eğitim programlarının içeriğinden destek ölçütlerine kadar pek çok boyutuyla, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendiriliyor. Kendimize karşı eleştirel olabilmeyi daha verimli ve daha doğru çalışmanın olmazsa olmaz koşulu saydığımızdan, bu değerlendirmeyi son derece önemli buluyoruz. Daha sonra, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin uygulanabilmesi için bazı pratik öneriler ve yol gösterici olabileceği düşüncesiyle, bazı uluslararası örneklere yer veriliyor.

Bu kitapçık STGM'nin çalışmalarına odaklanmakla birlikte, sivil toplum örgütlerinin kendi çalışmalarında dikkate alabilecekleri, yararlanabilecekleri ve kendilerini değerlendirme çabalarına ilham verebilecek bir kaynak olarak tasarlandı. Daha önce yayınladığımız Toplumsal Cinsiyet Rehberi ile birlikte, yalnızca kadın örgütleri için değil, bütün sivil toplum örgütlerinin çalışmalarında pratik bir yol gösterici olmasını umut ediyoruz.

---

¹ Bora Aksu, Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi, STGM Yayınları, Ankara, 2008.

TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANA AKIMLAŞTIRMA STRATEJİSİ NE DEMEKTİR?

Toplumsal cinsiyet kavramı, geniş açılımları olan, oldukça kapsamlı bir kavramdır. Bize kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu anlatır. En az biyolojik özellikler kadar gerçek olan bu kalıplar, yaşanan yere, ailenin durumuna, zengin ya da yoksul olmaya ve bu gibi etkenlere göre farklılaşır. Yani bütün kadınlar ve bütün erkekler için tek bir kalıp yoktur. Farklı kadınlık ve farklı erkeklik kalıpları vardır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet basitçe “kadın sorunları”na indirgenemeyeceği gibi, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkileri de sadece bir ezme/ezilme ilişkisi olarak tanımlamaz. Tersine, sadece kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilere değil, bütün toplumsal ilişkilere cinsiyet ilişkileri açısından da bakar ve böylece, örneğin erkeklerin kendi arasındaki iktidar ilişkilerinin cinsiyet boyutunu da dikkate almamızı mümkün kılar. Bu nedenle, toplumsal cinsiyete duyarlı çalışmalar dediğimizde kast edilen sadece “kadınları da dahil etmek” değildir ve bu çalışmalarda farklı cinsel yönelimlerin hesaba katılması, bunlara yönelik ayrımcı tutumların dikkate alınması temel önemdedir.

Cinsiyetin toplumsal ilişkiler içinde kurulması, insanların benliklerinin kuruluşunun da bir parçası olur. Nasıl insanlar olduğunu, neleri hayal edip nelerden vazgeçildiğini, nelerin yapıldığını belirler. Kadınlar ve erkekler her şeyden önce yaptıkları işlerle birbirlerinden ayrılırlar, yürüttükleri faaliyetlerin farklılaşması, onların deneyimlerini de farklılaştırır. Cinsiyete dayalı işbölümü, kadınlarla erkekleri farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal kaynaklara erişimlerini de etkiler ve eşitsiz kılar. Bu eşitsizlik, cinsiyete dayalı çeşitli ayrımcılık ve engellemelerle güçlenir, sadece kadınların değil, bütün toplumun ekonomik, siyasal, kültürel gelişmesi önünde ciddi bir engel haline gelir.

Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma², işte bu engellerin farkında olarak, cinsiyet eşitsizliklerinin toplumsal kalkınma ve demokratikleşmeye ket vurduğu düşüncesiyle, yapılan her türlü plan, program ve projede cinsiyeti dikkate almak anlamına gelir. Bu anlamda, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırmayı durağan bir kavram değil, bir strateji olarak düşünmek daha doğru olacaktır.

² İngilizce “gender mainstreaming” kavramını karşılıyor. Kavram “toplumsal cinsiyeti dahil etme”, “toplumsal cinsiyet eşitliğini ana politika, plan ve programlara yerleştirme ve yaygınlaştırma” biçiminde de çevrilmektedir.

Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi (TCAS) toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına dayanmaktadır. **Toplumsal cinsiyet eşitliği**nin öncelikle 'ayrımcılık yapmama' kavramından farklı olduğunun altını çizmek gerekir. Çünkü bu kavram 'ayırım yapmamayı' değil 'sonuçlarda eşitliği' hedefler. Dolayısıyla, kadın ve erkek haklarının farklı ve çeşitli olabileceğini gösteren, sadece yasal değil aynı zamanda fiili eşitlik anlayışıdır. Buradaki temel mantık, kadınların ve erkeklerin farklı koşullarda yaşadıkları, farklı sorun ve ihtiyaçlara sahip oldukları gerçeğinin dikkate alınmasıdır. Bu farklılıklar dikkate alındığında, kadın ve erkeklerin devletlerin, hükümetlerin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin çeşitli alanlarda yürüttükleri plan, program ve projelerin sonuçlarından aynı biçimde etkilenmeyecekleri de ortaya çıkar. Dolayısıyla, herhangi bir topluluğu hedefleyen her türlü girişimin, o topluluğun kadın ve erkek üyelerini nasıl etkileyeceğinin araştırılması, onların farklı ihtiyaçlarının dikkate alınması gereklidir. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma, bu dikkate alma işinin adıdır.

Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi için Birleşmiş Milletler'in tanımı, şöyle:

"... yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorun ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlardaki politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarının bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece her iki cinsin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir".³

Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi, elbette ki toplumsal cinsiyet eşitliğine özgü politika, program ya da projelere olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Yapılmak istenen, cinsiyet eşitliği ile diğer ekonomik, siyasal ve kültürel hedefler arasındaki ilişki ve bağlanmaların kurulmasıdır.

Kıtaçığının sonunda, çeşitli ülke uygulamalarından örnekler veriliyor. Bu örnekler, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin ne kadar farklı sektörlerde ve nasıl uygulanabileceğine ilişkin fikir vermesi, aynı zamanda bu stratejinin pratik boyutunun görülebilmesi için yararlı olacaktır.

³ Ekonomik ve Sosyal Konsey 1997 Raporu. Birleşmiş Milletler, 1997

Hatırda tutulmalıdır ki, politikalar, programlar, projeler toplumsal cinsiyet açısından yansız değillerdir. Çünkü tüm bu politika ve programlar toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine inşa edilmiş bir toplumsal yapı içinde üretilmektedir. Bu nedenle de eşitsizliği yok sayarak yol almaya çalışmak, en iyi ihtimalle eşitsizliklerin sürmesine, muhtemelen de artmasına yol açacaktır.

SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİNE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ GÖZLÜĞÜYLE BAKMAK

STGM Merkez

Sivil Toplum Geliştirme Merkezinin toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi çerçevesinde yaptığı çalışmaları değerlendirirken, öncelikle 'Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişiminin ve Sivil Diyalogun Desteklenmesi' projesi belgeleri (proje başvuru formu ve ekleri, uygulama planı) incelendi. Projede yer alan faaliyetlerden bazıları (proje döngüsü yönetimi eğitimi, ihtiyaca yönelik eğitim, ağ oluşturma toplantısı, kurumsal gelişim eğitimi) yerinde izlendi, bazı katılımcılarla görüşmeler yapıldı. STGM'nin Yerel Destek Merkezlerinin her biri ziyaret edildi ve faaliyetlerinden biri yerinde incelendi. Bu ziyaretlerde Merkez çalışanları ile STGM'nin toplumsal cinsiyet politikası ve uygulaması üzerine görüşmeler yapıldı. Aynı şekilde yerel ofislerin bölgelerinde bulunan ve hedef kitlesini oluşturan bazı örgütlerin temsilcileri ile de görüşmeler yapıldı. STGM'nin iç yönetiminde/işleyişinde toplumsal cinsiyet algısına dair bir görüş oluşturabilmek için STGM Yönetim Kurulunun bazı üyeleri ve çalışanları ile görüşmeler yapıldı. Bu çalışmaların sonucunda STGM için projeye yönelik bir *toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma stratejisi* geliştirildi ve metinleştirildi.⁴ Bir kontrol listesi niteliğinde olan belgenin, proje uygulayıcılarının yaptığı işe toplumsal cinsiyeti dahil edebilmelerinde kılavuzluk edebilmesi amaçlandı. Varolan koşullara göre değiştirilip, esnetilebilmesi için uygulama aşamasında yeniden gözden geçirildi.⁵

STGM, Dernek yöneticileri, üyeleri, merkez ve yerel ofis çalışanları ile görünenden çok daha büyük bir yapı. Danışma kurullarında toplanan görüşlerin biçimlenmesi, fon kuruluşlarının çizdiği sınırlarla birlikte STGM'nin politikası yönetim kurulu tarafından belirleniyor. Toplumsal cinsiyetin tüm çalışmalara dahil edilme çalışmaları da üçü kadın olan

⁴ Bu çalışmanın baştan çeşitli sınırlamalar ve engellerle başladığını, değerlendirmenin de bu sorunları hesaba katarak yapıldığını belirtmek gerekir. Her ne kadar strateji belgesi büyük ölçüde bu sınırlamaların üstünde hazırlanmış olsa da, uygulama daha çok çalışanların inisiyatifine dayandırılmış, projenin esnetilebildiği ölçülerde hareket alanı yaratılmıştır. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma, mantığı gereği toplumsal cinsiyet perspektifinin politika oluşturma süreçlerinden başlayarak karar almadan uygulamaya kadar her aşamaya dâhil edilmesini zorunlu kılar. Dolayısıyla özellikle toplumsal cinsiyetin dâhil edilme çabalarının bu faaliyetlerin belirlenmesi ve planlanması aşamasından sonra devreye girmiş olması, bazı sınırlılıkların önemli nedenlerinden biridir. Bir diğeri ise STGM'nin desteklediği fon kuruluşlarının kısıtlıdır.

⁵ Bu kılavuz gözden geçirilerek "Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Uygulama Rehberi" olarak kitabın sonunda yer almıştır.

yedi kişilik yönetim kurulunun⁶ kararı. Kurul üyelerinin bazılarıyla yapılan görüşmeler de gösteriyor ki, STGM'nin böyle bir yol izlemesinde büyük ölçüde yönetim kurulunda, üyeleri ve çalışanları arasında bulunan feministlerin etkisi olmuş. Çalışmanın programlanması, yürütülmesi ve tüm bu süreçteki tartışma ve gelişmeler ise STGM'nin tam zamanlı çalışanları ile birlikte gerçekleştirildi.

Çalışmaya başlandığında, bir yandan toplumsal cinsiyetin sivil toplum alanının bütününe dahil edilmesinin anlamı, sağlayacağı imkanlar ve yaratabileceği sorunlar, öte yandan faaliyetleri planlanmış, belirlenmiş bir projeye bunu yapmanın ne kadar mümkün olduğu üzerine kapsamlı tartışmalar yapıldı. Projenin tasarlanma aşamasında değil, ancak uygulama aşamasında toplumsal cinsiyeti dahil etme çabası, elbette bir kısıtlılık getirdi ancak aynı zamanda, uygulama aşamalarına daha büyük bir dikkatle eğilmesine, sürece dahil olan herkesin projeyi bu gözle yeniden değerlendirmesine ve esnetmesine neden olduğu için de öğretici bir deneyim haline geldi.

Bu çerçevede STGM, programı uygulamaya kendi personeliyle başladı: Ankara'daki merkez ofiste ve dört yerel ofiste çalışan, STGM projesini yürüten ekiple. Elbette ki ekibin bütün üyeleri toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve bilgisi konusunda aynı değillerdi, dolayısıyla tartışmalar farklı düzeylerde ve farklı derinliklerde yürütüldü ama aynı zamanda, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin dilini kurmakta önemli ipuçlarının elde edildiği bir süreç yaşandı. Örneğin "neden çevre değil de toplumsal cinsiyet" sorgulaması, "cinsiyetin temel eksen olduğu" görüşüne direnç, TCAS'nin gerçekleştirilmesi konusunda oldukça verimli bir öğrenme ortamının yaratılmasına katkıda bulundu.

Eylül 2007'de programın oluşturulması için yürütülen tartışmalar sonunda çalışmanın çerçevesi oluşturuldu. Proje belgesinin temel alınarak TCAS'nin uygulamanın çeşitli aşamalarında kullanılmasına karar verildi. Bu kararın sonucunda, proje dokümanı incelenerek STGM çalışanlarına rehber nitelikte bir *toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma strateji belgesi* hazırlandı.

Hemen ardından, projede yer alan STGM çalışanları için düzenli hizmet içi eğitimler kapsamında merkez ofis ve yerel ofis çalışanları ile toplumsal cinsiyet eğitimi yapıldı. Toplumsal cinsiyet kavramı ve çalıştığımız alanla ilişkisi, cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet klişeleri, cinsiyet kalıpları, cinsiyete dayalı işbölümü üzerinde duruldu. Etkileşimli yöntem-

⁶ Ağustos 2009'dan itibaren STGM Derneği yönetim kurulunda yalnızca bir kadın üyemiz bulunmaktadır.

le gerçekleştirilen eğitimde katılımcıların deneyim ve bilgilerinin açığa çıkarılıp bu deneyim ve bilgilere toplumsal cinsiyet perspektifinden bakılması sağlanmaya çalışıldı. Türkiye’de kadınların durumu ile ilgili istatistiklere ve uygulamalara da yer verilen eğitimde cinsiyet eşitliği hedefinin plan, politika ve projelere yerleştirilmesi üzerine bir tartışma yürütüldü. Böylelikle önceden katılımcılara verilen strateji belgesini tartışma fırsatı oldu.

Eğitim sırasında yapılan tartışmalar, iki önemli noktayı aydınlattı:

1. Ayrımcılık ve insan hakları konularında yapılacak eğitimler, toplumsal cinsiyet eğitimlerine destek verme açısından son derece yararlı olacaktır
2. Farklı tematik alanlarda, farklı öncelik ve yöntemlerle çalışan grupların bir araya gelmesi, ekip üyelerinin tamamı açısından ufuk açıcı ve güçlendirici olacaktır.

Toplumsal cinsiyet konusunun kavranması ve çalışmalara bu perspektifin taşınması için belli aralıklarla çalışmaları bu açıdan değerlendirecek tartışma toplantılarının yapılması faydalı olurdu. Ancak bu konuda süreklilik sağlanamadı. Birçok yerde karşılaşıldığı gibi burada da çalışanların yoğun iş temposu, projede yer alan işleri yetiştirme telaşı programa sonradan eklenen toplumsal cinsiyet konusunu zaman zaman kenara itebildi.

Buna karşın STGM, kurumsal olarak verdiği hizmetleri “cinsiyet perspektifi” ile gözden geçirdi. Aslında her alanda ve her projede, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin uygulanabilmesi amacıyla yürütülen iş planının ve günlük rutinin gözden geçirilmesi, bir başlangıç olarak cinsiyet eşitliği anlayışının geliştirilmesi açısından pratik bir imkan ve arkasından gelecek düzeltmeler için önemli bir adımdır.

STGM’nin hem kadın hem de erkek çalışanlarının iş planlarına toplumsal cinsiyet duyarlılığını ve perspektifini yerleştirmek, bunu yaparken günlük iş pratiğini dikkate almak, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin bileşenleridir. Böyle bir çalışmada STGM kurumsal yapısının, iç işleyişinin ve yürütülen projenin etki alanının radikal bir şekilde değişmesi beklenemez. Hedef, toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve perspektifini kazanmak ve bunu pratikte süregelen kılabilmektir. Bu hedefe yönelik adımların gerçekçi ve sürdürülebilir olması, esastır.⁷

⁷ Buradan sonra iç paragraf ve italik yazı ile aktaracağımız metinler STGM çalışanlarının izleme, değerlendirme ve yorumlarını içerecektir. Bütünsel değerlendirmeyi tarafsız bir şekilde yansıtabilmesi amacıyla bu metinler isim verilmeden alıntılanmıştır.

"Bakış açımda kesinlikle değişiklik oldu. En azından önceden ayrımcılık ve şiddet olarak nitelendirmediğim davranış ve kullanılan dilin farkına vardım. Bu tür davranışlara rastladığımda uyardıma dikkat ediyorum. Bunun dışında kendi kullandığım dile özen göstermeye çalışıyorum. Tabii ki bunlar yaptığım işe de yansıyor. Ama STGM çalışmalarına birebir yansıdığını düşünmüyorum, çok fazla eksiklerimiz var... Bazı durumlarda tıkanıyorum noktalar oluyor, özellikle toplantılarda toplumsal cinsiyet konusunda bir ayrımcılık fark ettiğimde ne şekilde yaklaşacağımı bilemiyorum. Diğer yandan, eğitimden önce bunu ayırt edemiyordum bile..."

"...sadece STGM bağlamında yaptığım işlere değil, dahil olduğum diğer çalışmalara da etkisi olduğunu zannediyorum. Örneğin GEF-SGP ulusal komitesinde "kadın konusunda duyarlı üyeler" arasında sınıflandırılmış durumdayım (bu sıfatı hak edecek bir şey yapmamış olma düşüncesi dışında, durumdan şikayetçi sayılmam). Ek olarak, kadın konusunda bir şeyler okuma konusunda daha özenli davranmaya çalıştığımı söyleyebilirim. Bu kadarı elbette pek de bir gelişme/ilerlemeye işaret etmiyor, ancak öncesine göre bir fark olduğu yönünde kendimce ikna olduğumu söyleyebilirim."

Burada önemli olan bir nokta, STGM'nin gerek kadrosu gerek tarihi ve pratiği ile toplumsal cinsiyet kavramına ve cinsiyet perspektifine yabancı olmayışıdır. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi ile sahip olunan anlayışı yaygınlaştırma ve belki daha önemlisi kavramları etiketler olmaktan çıkarak yaşayış ve pratiklerdeki farklılaşmalara çevirebilmek yolunda önemli adımlar atılmaya başlandı.

"Benim için toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlı olmama rağmen yürüttüğüm birçok faaliyette bu duyarlılığımın yetersiz kalmış olduğunu, ayrımcı bazı durumları gözden kaçırdığımı fark ettim. Daha önce söylediğim gibi bu konu sadece toplumsal cinsiyet alanında değil başka alanlarda da uygulanan ayrımcılığa karşı duyarlılığımı artırdı. Kullandığım dilden, eğitimlerde kullandığımız materyallere kadar önemsiz gibi düşündüğüm birçok küçük şeyin aslında uygulamada ne kadar etkili olabileceğini gördüm. Örneğin kadın katılımcı sayısı biraz fazlaysa erkek katılımcıların buna hemen tepki vermesi, "kadın ağırlıklı olmuş" diye garipsemeleri, kamusal alanda aslında kadınların bu tür aktivitelere katılımında ne kadar engellendiğini, ya da en azından birçok durumda katılımının kolaylaştırılmadığını gösteriyordu. Bir diğer konu eşcinsellere yapılan ayrımcılık. Yine toplumsal cinsiyet duyarlılığımızın artması bu alanda çalışan örgütlere yaklaşımımızı, kullandığımız dili, programımızı tekrar gözden geçirmemizi sağladı."

Önce ve sonra iki resim olarak çok farklılaşmayabilir. Ancak, sadece kendi katkılarımıza, kendi pratiğimize bağlamasak da bu resimler içindeki değişimler önemli olacaktır.

"Kendi çalışma alanımda çok fazla toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunduğumu düşünmüyorum... Köy kadınları hak temelinde olmasa da özellikle kendi derneklerine katkı ve bu alanda görünür olmak adına gelişim sağladı. Güven kazandı. Bu sene ESYO festivali içerisinde üç kadına plaket verilmesini önerdik, kurul kabul etti ve verildi. Biri köy derneği temsilcisiydi. Eskiden köy derneklerinden sadece erkekler görünürken, şu an kadınlar da görünür oldu. Hatta ilk defa bu sene ESYO genel kurulunda oy kullanmak için kadınlara yetki belgesi verenler oldu..."

"En zorlu örnek Güneydoğu gençlik STK ağı girişimi idi, onlar bile kendi sorun alanlarının içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını koydular. Benim çalışma alanımda yaptıklarım herhalde toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunamamıştır ama desteklediğimiz grupların çalışmaları olacaktır diye ümit ediyorum..."

Çalışmalara katılanların değerlendirmeleri, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun ve toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin önemine ilişkin bir perspektif geliştirdiklerini ve bu stratejinin uygulanabilir hale gelmesinde daha istekli bir hale geldiklerini gösteriyor.

a) STGM Web Sitesi, STK Veri Tabanı ve Bilgi Belge Merkezi ve İletişim

STGM web sitesi, sadece STGM'nin görünürlüğünü sağlayan ve aktiviteleri hakkında bilgi veren bir kaynak değil, sivil toplum örgütlerinin ihtiyaç duyabilecekleri bilgilere ulaşmalarını sağlayan bir bilgi portalı işlevi görüyor. Bu bilgiler arasında fon kaynakları, diğer sivil toplum örgütlerinden haberler, elektronik kütüphane, STGM yayınları, AB müktesebat süreci gibi şeyler var.⁸ STGM'nin proje bileşeni çerçevesinde gerçekleştirilen

⁸ STGM'nin web sayfasında, Ağustos 2009'dan itibaren 8184 sivil toplum örgütünün iletişim bilgilerini içeren ve günlük olarak güncellenen bir veri tabanı bulunuyor. Bu veri tabanında örgütler, faaliyet alanlarına göre taranabiliyor. Bölgesel ve il düzeyinde o alanlarda çalışan sivil toplum örgütlerinin iletişim bilgilerine ulaşmak mümkün. STGM bilgi belge merkezi, 2005'te merkez ofiste, 2007'den itibaren yerel destek merkezlerinde kuruldu. Genellikle zor ulaşılan akademik kitap ve yayınlar, örgütlerin hazırladıkları yayınlar, dergiler ve CD'ler bilgi belge merkezlerinde ulaşılabilir durumdadır. STGM yerel örgütlere merkez ofisinden ve yerel ofislerinden günlük olarak destek vermeyi sürdürüyor.

uygulamalara bakıldığında özellikle kullandığı dilde cinsiyetçi unsurlardan kaçınıldığı, ulaştığı kitle ve çalışanlarında cinsiyet dengesini gözettiği, kadınlar ve erkeklere ve toplumsal cinsiyet alanında çalışanlara eşit erişime dikkat edildiği görülüyor.

STGM web sitesi başta toplumsal cinsiyet olmak üzere hiçbir ayrımcılık kategorisini göz ardı etmemekte, dil, söylem, seçilen görseller, tasarım açısından herkese hitap eden bir içerik ve biçimi tercih etmektedir.

Bağımsız bir araştırmacının hazırladığı ve internet sitesiyle ilgili yapılan anket sonuçları gösteriyor ki, kadın kullanıcılar web sitesinin toplumsal cinsiyet duyarlı hazırlanmasını 5 üzerinden 4 olarak değerlendiriyor. Ayrıca kadın hareketinin gündemini web sitesinden takip edebildiklerini, dilin ayrımcılık içermediğini, sitede yer alan materyallerin işlerine yaradığını ve kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulandığını söyleyenler bu kategorilere ortalama 5 üzerinden 3.5 veriyor. Anket katılımcılarının %48'ini kadınlar; %52'sini erkekler oluşturmaktadır.

STGM Hukuk Hattı, sivil toplum örgütlerinin mevzuatla ilgili ve uygulamada karşılaştıkları sorunları gidermekte yardımcı bir araç olarak tasarlanmıştı. Sivil toplum örgütlerinin soruları ve yanıtları, 2005-2007 arasında "STK'lar İçin Hukuk El Kitabı" adı altında basıldı ve web sitesine kondu. 2007-2009 arasında Ağustos ayına kadar alınan 27 sorunun yanıtları da web sitesinden ulaşılabilir durumda. İki yıldır sivil toplum örgütleri ile ilgili önemli bir mevzuat değişikliği olmadığından, "Hukuk El Kitabı" önemli ve yaygın bir başvuru kaynağı olmayı sürdürüyor. STGM web sitesinde kurulan bir başka araç, "STÖ Çöpçatanı" adını taşıyor. Alanında bir ilk olan "STÖ Çöpçatanı", Avrupa Birliği ve Türkiye'den sivil toplum örgütlerinin projeleri için ortak arayışlarını kolaylaştırmak için tasarlandı. Ağustos 2009 itibariyle Çöpçatan hattında 300'ün üzerinde örgütün kaydı bulunuyor. *Kadın konusunda çalışıyor olduklarını işaretleyen 89 STÖ, eşcinsel hakları alanında çalışan 13 STÖ çöpçatan üyesi.*

STGM'de, sivil toplum örgütlerine destek sağlayan çalışanlarının daha etkili çalışması ve destek kapasitelerinin güçlenmesi için iş üzerinde eğitimler ve AB ülkelerine çalışma ziyaretleri olanağı da var. *AB çalışma ziyaretleri olanağı, her STGM çalışanı için eşit olarak olanaklı idiyse de, proje kapsamında yapılan 5 ziyaretin 4'ünü sadece kadın çalışanlar gerçekleştirdi.*

STGM iki ön şarta bağlı olarak üç ayrı tematik alandan sivil ağların toplantılarını desteklemeyi planladı. Bu kapsamdaki ön şartlardan biri, söz konusu sivil ağların uluslararası bir

sivil ağın üyesi olmak için çalışmalar yürütüyor olması veya hali hazırda bir uluslararası ağ üyesi olması; bir diğeri ise AB müktesebatına uyum sürecini etkileyecek bir politika belgesi üretmeye yönelik çalışmalar yürütüyor olması. *Bu kapsamda STGM toplumsal cinsiyet, ocuk ve insan hakları alanında çalışan 3 sivil ağı destekledi. Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Koordinasyonunun 2 büyük çaplı toplantısı ve 4 çalışma toplantısı STGM'nin organizasyon ve uzman desteği ile gerçekleştirildi.*

Web sitesinde ve STGM bülteni Siviliz'de lgbtt örgütlerinin çalışmalarına, duyurularına yer vermeleri nedeniyle hedef kitlesi içinde yer alan bazı örgütlerden gelen tepkilere karşı STGM net bir duruş sergiledi. Bu kararlı tutum tepkilerin kırılmasına yol açtı.

İletişim çalışmalarında cinsiyet duyarlı çalışmaların yürütülmesinde STGM'nin bu alandaki çalışanlarının toplumsal cinsiyet konusundaki donanımı ve duyarlılığının çok etkili olduğu açık. Bununla birlikte toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi, toplumsal cinsiyetin bir tematik alan olarak ele alınmasından çok bütün çalışmaların, yeniden tanımlanmış iş süreçleri olarak ele alınmasını gerektiriyor.

STGM'nin toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisini hayata geçirme kararı, bu karardan önce başlayan çalışmalarda stratejinin uygulanma alanını daraltmış olsa da, daha önce de değinildiği gibi, uygulama süreçlerinin bu strateji açısından değerlendirilmesi, sonuçları etkileyecektir. Ancak, belirtilmesi gerekir ki, böyle bir stratejiyi benimseyip hayata geçirme kararlılığı programlı ve yazılı bir biçimde ortaya konmadıkça yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet duyarlılığı kişilerin inisiyatifi, duyarlılık düzeyleri ve etkili olma güçleriyle sınırlı kalacaktır. Aynı zamanda, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin kurumsal düzeyde benimsenmesi ve buna ilişkin belgelerin üretilmesi, süreçle istekle katılan insanların toplumsal cinsiyet perspektifi ile yaptıkları çalışmalara gelebilecek sorular ve muhtemel çatışmalarda, güçlendirici bir gerekçe oluşturacaktır.

STGM sanal ortamı bir iletişim aracı olarak çok etkili bir biçimde kullanıyor. Bunların dışında telefon, faks, posta gibi araçlardan da yararlanıyor. Ancak kadınların bilgisayar ve internet okur yazarlığı sınırsal, toplumsal cinsiyete bağlı, bölgesel, etnik ve kültürel etkenler nedeniyle oldukça sınırlı. Bu nedenle bu makro sorunu aşmak konusunda yeni iletişim stratejilerinin tartışılması önemli görünüyor. Bu stratejinin bileşenleri arasında yerel destek merkezlerini daha aktif kılmak, yerel medya ilişkilerini güçlendirmek, yerel gazete, televizyon ve radyolarla daha sıkı işbirliği ve çalışmalar yürütmek düşünülebilir. Bu iletişim stratejilerinin hem geşiştirilmesinde hem de uygulanmasında, katılımcı yöntemler kullanılabilir; bu yöntemler de stratejinin etkililiğini artıracaktır. Örneğin örgütten örgüte iletişim ağı bir yöntem olabilir.

b) Kapasite Geliştirme Destekleri

STGM kapasite geliştirme destekleri kapsamında düzenlenecek olan eğitimler, proje başlangıcında uzmanların katılımı ile hazırlanan bir strateji doğrultusunda belirlendi. Bu kapsamda, STGM merkez biriminin uygulayacağı eğitim modülleri aşağıdaki şekildeydi:

Stratejik Planlama Eğitimleri: Bu eğitimlere yerel sivil toplum örgütlerinin yönetim kurullarından bir erkek bir kadın yönetim kurulu üyesinin katılımı talep edilmekteydi. *Yönetim kurullarında kadın üye olmaması durumunda boş sandalye uygulamasına gidilmesi, proje gerekliliklerinden dolayı mümkün olmadıysa da, bu talep ile sivil toplum örgütlerinde bir duyarlılık yaratıldı. Eğitimlerde de "Toplumsal Cinsiyet Rehberi" kitapçığı olanaklar ölçüsünde yaygınlaştırıldı.*

Proje Döngüsü Yönetimi Eğitimleri: Proje fikirlerini sağlıklı biçimde hayata geçirmek için gerekli teknik donanımı kazandırmayı amaçlayan eğitimlere her sivil toplum örgütünden bir temsilcinin katılması öngörülmüştü. *Toplam katılımcı sayısı itibarı ile kadın erkek katılımcı dengesi göz önünde tutularak başvuruçular arasında bir seçim yapıldı.*

İhtiyaca Yönelik Eğitimler: Proje belgesinde sivil toplum örgütlerinin kendi talepleri üzerine düzenlenen bu eğitimlerden 10 adet gerçekleşmesi öngörülmüştü. STGM proje döneminde *30'u aşkın İhtiyaca Yönelik Eğitim gerçekleştirdi. Bu eğitimlerin 8'i sadece toplumsal cinsiyet alanında çalışan örgütlerin talepleri üzerine gerçekleştirildi. Bunun yanı sıra Aydın'da karma örgütlere yönelik toplumsal cinsiyet eğitimi düzenlendi.*

STGM'nin sunduğu bir başka destek, sivil alanda iyi örnekler yaratmayı amaçlayan *"Yerinde Kurumsal Destekler"*di. STGM bu kapsamda gerek kendi uzmanları ile gerekse bağımsız uzmanlarla, sivil toplum örgütlerinin değişen ihtiyaçlarına cevap vermek için açık çağrı yolu ile ulaştığı örgütlere kendi fiziksel mekanlarında bire bir destek sağladı. Destek verilen konular derneklerin finansal yönetimlerinden defterlerin tutulmasına, gönüllü yönetiminden toplumsal cinsiyet eğitimine kadar çeşitlendi. Yerinde kurumsal destekler kapsamında 35 sivil toplum örgütü ile 50'nin üzerinde toplantı gerçekleştirildi. Bu destekten yararlanan örgütler arasında 8'i toplumsal cinsiyet üzerine çalışan derneklerdi.

STGM proje kapsamında 5 *kapasite geliştirme semineri* düzenledi:

- İnsan hakları örgütlerine yönelik "İnsan Hakları İhlalleri Alanında Savunuculuk" semineri,

- Roman sivil toplum örgütlerine yönelik "Ayrımcılık Semineri",
- Engelli örgütlerine yönelik "Engelli Hakları Semineri",
- Kadın örgütlerine ve sivil aktivistlere yönelik "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsel Şiddet Semineri",
- Farklı hak örgütlerinden temsilcilerin yer aldığı "HIV/ AIDS İle Yaşayan Bireylerin Hakları ve Hak Örgütlerinin Rolü"

STGM, sivil ağların desteklenmesi kapsamında 6 sivil ağı 10'dan fazla toplantı ile destekledi. Desteklenen 6 sivil ağdan ikisi toplumsal cinsiyet alanında çalışan sivil ağlardı. *Her bir sivil ağın üyelerine STGM'nin yürüttüğü toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisine yönelik çalışması hakkında bilgiler sağlandı ve Toplumsal Cinsiyet Rehberi yayını olanaklar ölçüsünde yaygınlaştırıldı.*

"- Tüm formları güncelledik. Başvuru formuna "cinsiyet" bölümünü ekledik ve başvuru kriterlerimizden biri olan "kadın temsilcilerin katılımı"yla ilgili maddeyi en temel kriter olarak uyguladık. Özellikle stratejik planlama eğitimlerine her örgütten iki temsilcinin katılımı durumunda bir kişinin kadın olmasını istedik ve bunun STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliğine gösterdiği duyarlılıktan kaynaklandığını açıkladık.

- Eğitimlerin yapılacağı otellerin hem kadınların, hem erkeklerin hem de engellilerin erişimine kolay olmasını sağlamaya çalıştık. (Bu strateji bizim sadece kadın-erkek eşitliği değil diğer alanlarda da ayrımcılığa karşı gözümüzü açtı; engelli katılımcılara tutumumuz da değişti mesela, bu alandaki ayrımcılığı daha iyi gördük ve mücadele edebildik kendi faaliyetlerimizde)

- Kadın katılımcıların otelde konaklamalarının aileleri açısından problem olduğu durumlarda (mesela İzmir PCM eğitiminde İzmir'in bir ilçesinden katılan bir kadın vardı, çocukları olduğu için otelde kalamıyordu, ona çocuklarıyla otelde kalmasını sağlayabileceğimizi söyledim; ancak başka sebeplerden evinde olmayı tercih etti. Bu durumda da onun taksit masrafını karşılayabileceğimizi böylece eğitime katılımını kolaylaştırabileceğimizi söyledim. Sonuç olarak o da bu yöntemi tercih etti ve çok memnun oldu bu kolaylığı sağladığımız için.

- Şehir dışından STGM eğitimine gelen kadın katılımcılar çocuklarının bakımıyla ilgilendikleri için otelde çocuklarıyla katılım imkanı sağladı. Trabzon'da yaptığımız iki eğitime iki kadın çocuklarıyla katıldı.

- *Eğitimlere ulaşımı kolaylaştırmak için Şehir dışından gelen kadın katılımcılara gece seyahat etmeyi istemedikleri takdirde bir gün önceden otelde konaklama imkanı sağladık.*

- *Kadın/erkek katılımcıların sayılarına da dikkat ettik eğitimlerde. Mümkün olduğu kadar kadın katılımcıların sayısını artırmayı hedefledik...''*

STGM'nin ''kapasite geliştirme destekleri'' başlığı altında sunduğu eğitimlerden seçilip izlenenlerden ve katılımcılarla yapılan görüşmelerden, bazı durumlarda katılımcıların bölgelerinde kadın katılımı ve kadın örgütlenmesinin zayıflığı bu dengeyi sağlamayı gleştirirse de, cinsiyet dengesinin gözetildiği anlaşılıyor.

Bu çalışmalara katılım ölçütlerinden biri de ''hak temelli olmak'' idi. Elbette ki bu ölçütün değerlendirilmesinde bazı tartışmalı noktalar ve farklı görüşler olabilir. Özellikle, bu ölçüt ''gri bölgeler''in görülebilmesi, yani hak temelli olma niteliğinin bazı durumlarda bir sürecin sonunda kazanılabildiğinin dikkate alınması gerekir. Örneğin, geleneksel olarak yardım amaçlı çalışan bazı örgütlerin dönüşüm çabalarının görülmesi ve ''hak temelli çalışma'' ölçütünün bu çabaları destekleyecek biçimde esnetilmesi, önemli bir katkı sağlayabilir. Özellikle yerel kadın örgütlerinin yapılan çalışmalara dahil edilebilmesinde bu esnekliğin gözetilmesine özellikle zen gösterilmesi gerekiyor.

Ayrıca eğitime katılımda hem katılımcılar hem de eğitimciler açısından cinsiyet dengesinin gözetilmesi STGM'nin bu konudaki politik kararlılığını göstermesi açısından çok önemli bir gösterge. Eğitimde katılımcıların yüzde 30'unun kadın olması eşit katılım düşünüldüğünde STGM için yeterli görülmemeli. Nitekim, özellikle toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin STGM'nin programına alınması ile birlikte, bu konuya daha fazla zen gösterilmeye başlandı. STGM, katılımcılarda cinsiyet dengesini gözetmek kadar toplumsal cinsiyet temelli çalışan örgütlerin katılımına da öncelik veriyor. Toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisinin temel ilkelerinden biri, her türlü girişimde çeşitli nedenlerle dışlanmış, yoksul, eve/mahalleye/köye kapatılmış kadınların gereksinmelerine öncelik verilmesidir. STGM'nin eğitimlerine katılım koşullarını cinsiyet eşitliği hedefini gözeterek esnetmesi bu hedefe ulaşmada uyguladığı geçici özel önlem politikasına örnektir. Elbette ki geçici özel önlemlerin gerçekten geçici olabilmeleri için istikrarlı, sürekli ve kararlı bir biçimde uygulanmaları; yani, cinsiyet eşitliğinin kurumsal kültürün bir parçası haline gelmesi, ilgililer tarafından ielleştirilmesi ve benimsenmesi gerekir.

Katılımcıların cinsiyet dengesinin gözetilmesi kadar, eğitimlere kolaylaştırıcı, uzman ya da danışman olarak katılanların toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip kişiler olmalarına özen gösterilmesi de büyük önem taşıyor. Bu özenin bir parçası olarak, her türlü eğitim çalışmasından önce, kolaylaştırıcı, uzman ve danışmanlarla bu çerçevede çalışmalar yapmak düşünülebilir. Aynı şekilde, kullanılan eğitim malzemesinin ve egzersizlerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından gözden geçirilmesi, bu alanda yapılmış çalışmaların incelenmesi yararlı olacaktır.

Eğitimlerde kullanılan dilin de bu açıdan değerlendirilmesi, gündelik hayatı merkezine alan bir dilin benimsenmesi, katılımcıların eğitimle bağlantılarını güçlendirecektir. Özellikle yukarıdan bakan ve "öğretici" değil, paylaşımcı ve eşit ilişki kuran bir dilin kullanılmasıyla ve katılımcıları güçlendirecek bir grup çalışması ortamı yaratılmasıyla, cinsiyet ihtiyaçlarının doğru olarak belirlenmesi, önceliklerin görülebilmesi ve yaratıcı çözümler üretilmesinde hızla yol alınabilecektir.

c) Hibe Yönetimi

STGM hibe yönetimi kapsamında Avrupa Birliği hibelerinin Türkiye'de yürütülmesinden sorumlu kurum olan ve Hazine Bakanlığı altında çalışan Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) için destekleyici çalışmalar yürütmekten sorumludur. Bu kapsamda STGM, bir hibe yönetim stratejisi hazırlamakta ve MFİB'nin onayına sunmaktadır. Söz konusu hibe programları, MFİB tarafından onaylandıktan sonra, STGM hibe rehberlerine ve kriterlere ilişkin önerilerini hazırlamaktadır.

STGM Proje kapsamında tasarlanan iki hibe programına (Sivil Topluma Bütüncül Yaklaşım ve Katılımcı Projeler İle Türkiye'de Sivil Toplumun Desteklenmesi: Katılımcı Demokrasi İçin Yerel Hareket Hibe Programları) yönelik olarak hibe tanıtım toplantıları düzenlemeyi planlamıştır. İki programa ilişkin 19 hibe tanıtım toplantısı düzenlenmiş, 550 katılımcı toplantılarda yer almıştır. Bu tanıtım programlarının düzenlenmesinden önce, planlama aşamasında öngörülüp bir toplumsal cinsiyet uzmanının katılımının sağlanabilmesi, TCAS için çok iyi bir başlangıç olurdu. Ancak bu yapılamadığından, tanıtım programlarında toplumsal cinsiyete duyarlı projeler hazırlamak üzerine bir bileşen bulunmamıştır. Bununla birlikte, hibe uzmanları katılımcıların dikkatini konuya çekmek için hem verdikleri örneklerde hem de anlatımlarda konuyu öne çıkarmışlardır.

MFİB tarafından hibe almaya hak kazanan projeler ilan edilmekte ve kontratlar MFİB ile başvuru sivil toplum örgütleri arasında imzalanmaktadır. STGM bu aşamada hibe kazanan projeleri yürütecek sivil toplum örgütleri için hibe sonrası destek eğitimleri düzenlemektedir. *Bu eğitimlere STÖ'lerden projeyi yürütecek ekiplerin katılımı öngörüldüğünden, STGM'nin katılımcılar arasında kadın erkek eşitliğini gözetmesi mümkün olmamıştır.*

Avrupa Birliği tarafından desteklenen programlarda toplumsal cinsiyet başlığı iki biçimde yer almaktadır:

1. Bir tematik alan olarak toplumsal cinsiyet
2. Herhangi bir tematik alanda yapılan proje teklifi içinde dikkate alınması gereken bir başlık olarak toplumsal cinsiyet.

İkinci yer alma biçimi, değerine göre daha yeni bir eğilim olmakla birlikte, son yıllarda giderek artan biçimde ön plana çıkmakta ve AB programlarının ve projelerinin değerlendirme ölçütlerinden biri haline gelmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, ayrı bir tematik alan olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin korunması ama bir yandan da eşitliğin bir başlık altına sıkıştırılarak diğer konulardan yalıtılmasının engellenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyetin böyle iki yönlü olarak gündemde tutulması, son derece gerekli ve yararlıdır. Nitekim, AB kaynaklı desteklerin değerlendirme ölçütleri arasında toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırma stratejisinin kullanılması, ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

Hibe yönetiminde iki konu toplumsal cinsiyet eşitliği açısından özellikle önemlidir: Birincisi, hibeye ulaşma; ikincisi, verilen hibelerin izleme ve denetleme mekanizmaları.

Hibe programlarından yararlanabilme koşullarını yerine getirebilmek, Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin önündeki sorunlarından biridir. Proje yazabilmek, başvuru için gerekli bürokratik işlemleri yürütebilmek, proje duyurularına ulaşabilmekten başvuru belgelerini tamamlamaya kadar pek çok konuda gerekli teknolojiye, donanıma, ilişki ağına sahip olabilmek ne yazık ki her örgüt için söz konusu değildir. Bu tür eksikliklerin kadın örgütlerinde daha sık rastlanan şeyler olması sürpriz değildir. STGM'nin bu konuda gösterdiği çabanın önemli bir katkı sunduğu gerçektir. Özellikle örgütlerin hibelerden yararlanabilme koşullarını yerine getirebilmeleri, projelerini uygulama ve sonuçlandırma konusunda verdiği destekle kaynakların en küçük yaşam birimine ve "daha güçsüz" nitelenen örgütlenmelere yayılmasını sağlamıştır. Bu yaygınlık ve destek ağı, kadın örgütlerinin ve toplumsal cinsiyet konularının desteklenmesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla, hibe yönetimi uygulamalarında,

STGM'nin toplumsal cinsiyeti dikkate alan, sonuçlarda eşitlik sağlamayı hedefleyen bir TCAS uyguladığı söylenebilir.

Aynı şekilde hibe izleme ve denetleme mekanizmaları açısından da "cinsiyetsiz" bir denetleme mekanizmasının eşitsiz bir uygulama olacağını değerlendirmeli ve bunu dengeleyecek tedbirler almalıdır.⁹

Yerel Destek Merkezleri

Yerel destek merkezleri, sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi ve güçlendirilmesi için gerekli yerelleşmeyi sağlamak; yani bir yandan örgütlerle yakın ve hızlı ilişkiler yürütürken diğer yandan yerel kaynakları harekete geçirebilmek ve özellikle taşrada daha güçsüz ve sayıca az olan hak temelli örgütleri güçlendirebilmek amacıyla kuruldu. Eskişehir, Denizli, Diyarbakır ve Adana'da kurulan yerel destek merkezleri, yalnızca kuruldukları ilde değil, çevre illerdeki sivil toplum örgütleri ile de ilişki halindedir. Bu merkezlerin kurulmasında, buldukları ilde sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu bir platform varsa onu daha güçlendirerek, yoksa böyle bir platformun oluşmasını teşvik ederek yerel destek merkezlerini yönlendirecek bir işleyiş tasarlandı. Yani merkez ofisinin desteği sürdürülmekle birlikte, asıl olarak, yerel ofislerin sürekliliğinin bulunduğu yerin kendi dinamiklerinin harekete geçirilmesi güçlendirilmesi ile sağlanması öngörüldü.

STGM 2005-2007 arasında yürüttüğü bir fizibilite çalışmasında, sivil toplum kuruluşlarına yönelik bir açık çağrı yayınlamış ve "şehrinizde bir STGM ister misiniz" sorusunu yönelmiştir. Fizibilite çalışması kapsamında, yerel destek merkezi kurulacak şehirlerde örgütlü bir sivil toplum potansiyelinin bulunması ve ofis mekânının yerel kaynaklardan karşılanabilmesi gibi önceden belirlenmiş şartlar aranmıştır. Bağımsız uzmanlarca yapılan değerlendirmelerle, söz konusu illerde yerel aktörler ve STK'ların bunlarla bağları itibarı ile şartları yerine getirip getiremeyecekleri incelenmiş ve raporlanmıştır. Yapılan değerlendirmelerde, yerel destek merkezlerinin Adana, Denizli, Eskişehir ve Diyarbakır'da kurulması planlanmıştır.

⁹ Bu sürecin hibelerin dağılımındaki bürokrasiyi azaltma ve dönüştürme çabasını da içermesi önemlidir ve gereklidir. Üç yıl önce Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Koordinasyonu "Avrupa Birliği hibe programlarının bürokrasisinin" bu programlara erişimde adaletsiz sonuçlar yaratmasına karşı Türkiye'de kampanya başlattı. Avrupa Birliği kurumlarında üst düzeyde lobiciliğini de yaptığı kampanya Avrupa'daki kadın örgütlenmesinin desteklediği ve sonradan İsveç'teki kadın örgütlerinin ortak olduğu bir kampanyaya dönüştü.

Nitekim fizibilite aşamasında iletişimde bulunulan ve yerel destek merkezini illerinde talep eden Eskişehir’de ve Denizli’de bulunan Eskişehir Sivil Yerel Oluşumu (ESYO) ve Denizli Sivil Toplum Geliştirme Platformu (DESGEP) STGM’nin bu illerde işbirliği yaptığı yerel platformlar oldu. Eskişehir’de ESYO ofis mekânını Odunpazarı Belediyesi ile stratejik işbirliği yaparak sağlarken, Denizli’de bu yükümlülüğü STK’lar üstlenmiştir. Adana’da ofis mekânını Adana Sanayici ve İş Adamları Derneği İş Geliştirme merkezi binasında bir ofis mekânı sağlayarak, Diyarbakır’da ise STK’lar Diyarbakır Belediyesi ile stratejik ortaklık kurarak sağlamışlardır.

Yerel kaynaklardan ve olanaklardan yararlanarak sivil toplumu geliştirme çalışmalarının yaygınlaştırılması, merkez/çevre ilişkilerindeki hiyerarşiyi kırmak ve hak temelli örgütlenmeleri yaygınlaştırmak ve güçlendirmek açısından yararlı olmakla birlikte, bazı riskler de içeriyor. Bunların başında, yerel olanakların denetimini elinde bulunduran örgüt ile diğerleri arasında hiyerarşik bir ilişkinin kurulması geliyor. Bu riskin dikkate alınması ve oluşabilecek sorunların önceden görülerek önlem alınması, son derece önemli görünüyor.

STGM’nin toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisini benimseme kararı ve bununla ilgili tartışmalar, daha çok merkez ofiste yürütülmekle birlikte, yerel ofislerin sürece katılımının sağlanması için çeşitli girişimlerde de bulunuldu. Belirli bir program dahilinde yerel ofislere ziyaretler düzenlendi. Bu ziyaretlerde hem Yerel Destek Merkezlerinin çalışması yerinde izlendi hem de çalışanlar ve hedef kitleyi oluşturan örgütlerin bazı temsilcileriyle STGM’nin toplumsal cinsiyet yaklaşımına ilişkin görüşmeler yapıldı.

Dört yerel destek merkezine yapılan ziyaretler ve buralarda gerçekleştirilen görüşmelerde STGM’nin cinsiyet eşitliğine dair politikası konusunda sivil toplum örgütlerinin yeterince bilgi sahibi olmadığı, cinsiyet eşitliğine öncelikli olarak yer verilmediği görüldü. Bu durum, yereldeki sivil toplum örgütlerinin STGM ile hangi nedenle ilişkilendilerse algılarını da onunla sınırlı tutmalarından kaynaklanıyor olabilir. Diğer yandan STGM’nin misyonunu yeterince iyi anlatamamasından da kaynaklanabilir. Dolayısıyla her koşulda STGM’nin bütün çalışmalarında cinsiyet ayrımcılığına karşı tavrının, cinsiyet eşitliği hedefinin başta hedef kitlesi olmak üzere tam ve doğru algılanması için gerekli yöntemleri, mekanizmaları geliştirmesinde fayda olacaktır.

Dört yerel destek merkezinin her birinde oluşan platform ve yürütme kurulları, bunlarda yer alan sivil toplum örgütleri önemli farklılıklar gösteriyor. Bu farklılıkların üzerinde durmanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Aynı zamanda, yerel kaynakların kullanılmasındaki

risklerin ve imkanların doğru değerlendirilmesinin de bu farklılıkların dikkate alınmasıyla mümkün olabileceği kanısındayız.

STGM, Adana'da ve Diyarbakır'da hali hazırda bir örgütlü bir yerel yapı olmadığından, yerel platform süreçlerini cesaretlendirme yoluna gitti. Bu kapsamda her iki ilde de STK'lara açık çağrı yapılarak, genel kurul niteliğinde toplantılarla STK'larla bir araya gelindi ve bu toplantılar sonucunda yerel platform oluşturulması sürecine başlandı, geçici nitelikte bile olsa yürütme kurulları belirlendi. Adana'da daha sonra Doğu Akdeniz Sivil Yerel Oluşumu adını alacak Adana yerel platformu Ocak 2009'da stratejik planlama çalışmalarına başladı.

Eskişehir'de ofis mekanı Odunpazarı Belediyesince sağlanmıştı. Bu durum bazı örgütlerin STGM Yerel Destek Merkezini bir siyasi parti ile ilişkilendirmesine ve araya mesafe koymasına sebep oldu. Oluşan platformda ve yürütme kurulunda muhafazakâr olarak tanımlanan örgütlerin varlığı da bu inancı pekiştirmişti. Bu durumun Eskişehir'de en çok zora soktuğu çalışma alanı, toplumsal cinsiyet oldu. Kadın örgütlenmelerinin önemli bir kısmı, yerel destek merkezine mesafeli bir tutum takındılar. Lgbtt örgütüne ise Eskişehir Sivil Yerel Oluşumu (ESYO) tarafından mesafe konuluyordu. Ancak STGM bu konuda kararlı bir tutum sergileyerek lgbtt örgütünü hem merkez ofisten hem de yerel destek merkezi çalışanları tarafından desteklemeye devam etti. İki yıla yayılan bir süre içinde Yerel Destek Merkezi çalışanlarının çabaları, merkez ofisin müdahaleleri, dahası lgbtt örgütlerinin tepkileri sonucunda ESYO ile eşcinsel hareket arasında işbirliğine daha yatkın bir atmosfer oluştu.

Eskişehir Yerel Destek Merkezi Mayıs 2009'da düzenlenen homofobi karşıtı buluşmanın Eskişehir'deki destekçilerinden biri oldu. Kadın grupları temsilcileri ile görüşmeler yapılarak STGM toplumsal cinsiyet yaklaşımının anlatılması ise mesafelerin aşılmasında çok etkili oldu. Buna yerel ofis çalışanlarının çabalarının eklenmesi kendilerini dışarıda tutan kadın gruplarının içeri girmesini sağladı.

Eskişehir örneği, yerel destek merkezlerinin kurulacağı yerlerin seçiminden, platformların ve bunlardan seçilen yürütme kurulunun oluşumuna kadar her aşamanın planlanması, kararlaştırılması ve uygulanmasında kadın örgütlerinin katılımının sağlanmasının gerekliliğini bize hatırlatıyor. Bu sağlanmadığında, ev sahipleri ve misafirler konumları yaratılmış oluyor ki daha güçsüz ve muhalif kadın örgütleri ve lgbtt örgütleri gibi toplumun dışlanmışları, sivil toplum yapılanmalarının da dışında kalabiliyorlar.

Diyarbakır YDM benzer bir öyküyü halen yaşıyor gibi görünüyor. Eskişehir'dekine benzer biçimde Diyarbakır'da da yerel destek merkezi mekânı Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanmıştı. Henüz bir platform oluşturulamamıştı. Diyarbakır'da çok daha önce kurulmuş 'Demokrasi Platformu' varken bir başka platform oluşturma fikri kabul görmedi ve diğer YDM'lerden farklı bir model geliştirildi. Diyarbakır'da yerel siyasete hakim durumda olan politik yapı, yerel destek merkezinin oluşum sürecini de etkiledi, merkezin oluşumu içinde bu politik duruşa sahip örgütler ağırlıklı olarak yer aldılar. Siyasal gerilimlerin çok yüksek olduğu Diyarbakır'da, sivil toplum örgütleri ile politik örgütler arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğine ilişkin ilkesel ve kavramsal bir tartışma yürütmek son derece güç görünse de, yerel destek merkezinin çalışmalarının böyle bir belirleyicilikten nasıl etkilendiği, üzerinde durulmaya değer bir konu gibi görünüyor.

Sivil toplum alanının siyasetten arınmış olması beklenemez ise de, sivil toplum örgütleri ve onlarla siyasal örgütler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik ilişkiler olarak tasarlanması ve yürütülmesinin ciddi sakıncaları var. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin geleneksel politik aktörler tarafından hemen hiç dikkate alınmayan ve önceliksiz bir konu olarak düşünüldüğü hatırlandığında, bu sakıncaların neler olabileceği öngörülebilir. Bunların başında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ikincil ve kısmi bir hedef olarak görülmesi gelir. Böyle düşünülen bir hedef, güncel politik tartışmalar ve bu tartışmaların yarattığı ihtiyaçlar içinde kolaylıkla gündemden düşebilir, önemsizleştirilebilir. Ayrıca, kadın örgütlerinin başta siyasal partiler olmak üzere politik aktörlerin "arka bahçesi" olarak, ancak öyle olduklarında kabul edilebilmeleri, kadınların geleneksel siyaset içindeki konularının sivil toplum içinde de yeniden üretilmesi demektir: Örgütlenme, kaynak bulunması ve her türlü lojistik desteği sağlama ama karar alma mekanizmalarının dışında tutulma.

Nitekim, Diyarbakır'da yapılan görüşmeler, STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yaklaşımının kısmen kadın örgütlerince bilindiğini, bunun dışındaki kurum ve kişiler tarafından gereğince kavranmadığını, yeterince bilinmediğini, bazı örgütlerin ise STGM'nin bu konuda bir yaklaşımı olduğundan bile habersiz olduklarını gösterdi. Görüşmeciler, cinsiyet eşitliği politikalarına ilişkin çalışmaların Diyarbakır'da da yürütülmesinin önemine dikkat çektiler. Diyarbakır'da, sadece il merkezinde değil, çevre illeri de içine alan geniş bir bölgede faaliyet gösteren güçlü kadın örgütleri bulunuyor. Bu örgütlerin STGM platformuna dahil edilmesinin öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi gerekiyor; bu yapılamazsa, Diyarbakır'da sivil toplum hareketinin ve kadın hareketinin gelişme potansiyeli kullanılamayacaktır.

Adana Yerel Destek Merkezi bazı tartışmalara, çatışmalara karşın kadın örgütlerini de çalışmalarına büyük ölçüde katmayı başarmış görünüyor. Üstelik, çok farklı alanlarda faaliyet gösteren örgütleri bir araya getirmeyi başarabildiği için de ciddi bir sinerji yaratabilmiş. STGM'nin toplumsal cinsiyet duyarlılığı üzerine yapılan görüşmelerde ifade edilen sorun, ofisin kadınların gelip gitmesini, ofisi kullanmalarını engelleyecek bir yerde olduğuydu. Kadınlar için güvenli olmayan, suç oranlarının yüksek olduğu bir yerde olması katılımın önünde ciddi bir engel oluşturmuş. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi, her türlü girişimin kadın ve erkekleri farklı biçimlerde etkileyeceğinin öngörülmesi ve bu farklılıkların hesaba katılması demektir; yerel destek merkezi için yer seçimi, bu konuda son derece iyi bir örnek oluşturuyor: Bir mekanın kullanımı, cinsiyete göre farklılık gösterebiliyor ve bazı kent mekanları, erkekler için elverişli bulunsa bile, kadınların kullanımına tamamen uygunsuz özellikler taşıyabiliyor.

Denizli Yerel Destek Merkezi'nin çalışmaları, desteklenen bir sivil toplum örgütünün düzenlediği Konferans odağında gözlemlendi. Konferansın konusu, meme sağlığı idi. Denizli'nin daha çok göçle gelenlerin yerleştiği ve yoksulluğun yaygın olduğu bir bölgesinde düzenlenmişti. Kadınlarda meme sağlığı hakkındaki konferans için tanıtım afişi hazırlanarak duyurunun hedef kitleye ulaşabilmesi için konferansın yapılacağı semte giden dolmuşların arkasına asılmak istenmiş. Ancak hiç hesapta olmayan bir şey yaşanmış ve dolmuş şoförleri afişi asmak istememiş. Sorun, afişe çizilen meme resminin müstehcen bulunmasıymış. Bu nedenle, planlanan iletişim stratejisinin bir ayağı aksamış oldu. Konferans sonrası kadınlara ücretsiz meme taraması da yapılacağı için salonu her yaşta mahalleli kadın doldurmuştu. Sunum son derece açık, net ve anlaşılır bir dille yapıldı, konu hakkında görsel malzeme ve slaytlar kullanıldı. Ancak katılımcılar arasında Türkçe bilen pek az kadın vardı!

Bu deneyim cinsiyet temelli bir çözümlemede birbirine bağlı, birbiri içinde birkaç konunun birden önemli olduğunu gösterecektir.

1. Toplumsal müstehcenlik algısı sonuç olarak kadınların sağlığı ile ilgili bir hizmeti fiilen engelleyebilir. Bu nedenle, hedef kitlenin kültürel kodlarının dikkatle değerlendirilmesi gerekir.
2. Kadınlarla erkekler aynı hane içinde yaşarken bile dil sorununu aynı biçimde deneyimlemezler. Erkeklerin topluluk içinde ve dışında daha fazla ilişkisi bulunduğundan, dil öğrenme şansları daha fazlayken, kadınlar için böyle değildir.

3. Hizmetleri en küçük yaşam birimine kadar yaygınlaştırmanın özellikle kadınların hayatı açısından önemli olduğu bir gerçektir. Ancak aynı biçimde, bu kadınların kentin merkezine ulaşımalarının sağlanması ve kentin misafirleri olmaktan çıkarılıp, eşit yurttaşlar olarak kentin kullanıcıları haline getirilmeleri de bir o kadar önemli bir zorunluluktur.

STGM destek ofisleri kendi deneyim alanı içinde bu tür konuları sadece sorunlar olarak değil işlenecek potansiyeller olarak da görebilir. Kadınların katılımı, asıl olarak onlar için yaratılmış çözümler üretmek değil kadınların sorunların çözümüne katkılarının sağlanması anlamına gelir.

Merkezi siyaset anlayışında sıkça gördüğümüz 'sorunu da çözümünü de biz biliriz' yaklaşımının sivil toplum örgütlerine de sirayet etmesi, hak temelli çalışmanın önünde büyük bir engeldir. Özgül durumları görünmezleştirir, farklılıklara körleştirir. Üstelik toplumsal farklılıklar hesaba katılırken, bunların kadınlar ve erkekler tarafından aynı biçimde yaşanmadığının da unutulmaması gerekir. Bu nedenle katılımcılık önemli, bu mekanizmalardan dışlanmış kadınların katılımı ise çok önemlidir. Bu gözle baktığımızda STGM'nin hedef kitlesi ile kurduğu ilişki, onlara dair yaptığı çalışmalarda toplumsal cinsiyet duyarlılığını temel bir unsur olarak benimseyip ortaya koyması sadece kadınların hayat kalitelerinin yükselmesine değil, demokratikleşme hedeflerine hizmet edecektir.

Proje tasarımında hedeflendiği üzere YDM'ler, 800'ün üstünde teknik destek sağlamıştır. Bunun yanı sıra her bir YDM yerel STK'lar için tasarlanan 4 eğitim modülünü illerinde uygulamıştır. 4 ilde yapılan 16 eğitime toplam 416 STK temsilcisi katılmıştır. Eğitimlerde kadın erkek katılımcıların eşit sayıda olmasına çalışılmıştır... Yerel STK'ların kapasiteleri düşünüldüğünde, sürdürülmesi görece büyük kaynak ve kapasite gerektiren kalıcı sivil ağların oluşturulmasının zor olduğu söylenebilir. Bu durum, desteklenen grupların az sayıda sivil ağ oluşumu ile sonuçlanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, ağlaşma çalışmalarının da STK'lar için kapasite geliştirici niteliği göz önünde bulundurulmalıdır. YDM'lerin eğitim ve ağ çalışmalarında, STGM tarafından hazırlanan "STK'lar İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi" kitabın basım sayısı imkan verdiği ölçüde yaygınlaştırılmıştır.

STGM, yerinde kurumsal destek kapsamında kendi olanaklarının sınırları ölçüsünde örgütlerin taleplerine yanıt verebilmiştir. Bu örgütler içinde kadın gruplarından gelen talepler özellikle dikkate alınmıştır.

STGM, her biri farklı yerde ve yapıdaki kadın gruplarına verdiği desteklerde çoğunlukla toplumsal cinsiyet konusunda bilgi ve deneyim sahibi kişilerle çalışmıştır. Bu çalışmaların bazıları süreklilik gösterse de bazıları tek bir eğitim ya da toplantı ile sınırlı kalmıştır. Örgütlerin güçlendirilmesi ve hede erine yürüyebilmesi çoğunlukla desteğin bir süreci kapsaması, belli bir aşamaya gelebilecek sürekliliğin sağlanmasıyla mümkün olur. STGM’de bu anlamdaki sürekliliğin mekanizmalarının oluşturulmasına ihtiyaç olduğu anlaşılıyor. Bu aynı zamanda yapılan çalışmaları izleme, değerlendirme süreciyle birlikte işletmeyi gerektirir.

Örneğin Trabzon Kadın Platformu ile yapılan çalışmaların adım adım ilerleyen bir süreklilikte olması Platformun kısa zamanda ciddi bir gelişme göstermesine, Trabzon’da mevcut örgütlerin güçlenmesine ve yaygınlaşmasına, yeni örgütlenmelerin doğmasına yol açmıştır.

Kars’ta, kent konseyinde bir araya gelen çoğu örgütsüz kadınlarla yapılan çalışmanın ise devamı izlenememiştir. İzlemenin ve değerlendirmenin yapılamaması, Kars çalışmasının bir deneyime dönüşmesini engellemiştir. Elbette bu türden eksiklikler, STGM’nin uzun vadeli ve sürdürülebilir çalışmalar planlama becerisindeki yetersizlikten olabileceği kadar, yerel örgütlerin koşullarından veya STGM’nin müdahale alanının dışındaki nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. Ancak her durumda unutulmamalıdır ki, yapılan çalışmalar ne kadar heyecan ve umut verici olursa olsun, sürdürülebilirlik ve izleme olmaksızın bu çalışmaların tamamlanması söz konusu değildir. Bu gibi hallerde başlanmış ve yarım kalmış çalışmalar, kadınlar açısından hiç yapılmamış çalışmalardan daha kötü etkiler doğurabilmektedir. Çünkü umutsuzluk ve hayal kırıklığı yaratırlar.

Son olarak dikkat çekilmesi gereken bir nokta, “kadınları hesaba katmak” yaklaşımının geleneksel kadınlık rolleri üzerinden yürütülmemesinin önemidir. Yapılacak çalışmalar, kadınların katılımlarını sağlayarak ihtiyaç ve taleplerini karşılamayı hedeflerken, eşitsizlikleri hafifletici bir etki yaratması da gözetilmelidir. Bu nedenle kadınların, geleneksel rollerini pekiştirecek, yeniden üretecek yardım faaliyetlerine yönlendirilmesine yönelik çalışmalar planlamaktan kaçınılmalıdır. Bunun sadece kadınlar ve kadın gruplarıyla ilişkilennmelerde değil, STGM’nin bütün faaliyetlerinde gözetilmesi gerekir. Toplumsal cinsiyetin kadınlık ve erkekliği içermesi çalışmaların içeriğinde sadece geleneksel kadınlık rollerinin değil, kadınlık ve erkeklikle ilgili rollerin kapsanması, mevcut eşitsiz durumu yeniden üretecek unsurların yer almaması gerekir. Toplumsal cinsiyet duyarlı çalışma, katılımında cinsiyet eşitliğini gözetmek kadın gruplarıyla çalışmaya indirgenemez.

Öneriler ve Sonuç

Bugünden bakıldığında STGM'nin 2007 yılında koyduğu temel hedefin gerçekleştirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Hem bu hedefin konulması hem de başarılmasında STGM'nin sahip olduğu anlayış ve birikimli kadroları önemli bir rol oynamıştır. 2007 yılında, STGM'nin bütün çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasına karar verilmişti. Yani, yapılacak her türlü girişimde kadın ve erkeklerin sorun ve ihtiyaçlarının farklılığının dikkate alınmasına yönelik bir irade oluşturulmuştu. Bu irade, toplumsal cinsiyet eşitliğine inanmak ve cinsiyet ayrımcılıklarına karşı duyarlı olmaktan öte, pratik değişimleri gerçekleştirmeye yönelik bir iradeydi. Nitekim, toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırmanın bir strateji olarak tanımlanmasının nedeni de budur. Uygulanabilirliği sorgular ve eğer uygulanabilir ise küçük ya da büyük bir değişim, bir ilerleme mutlaka sağlanacaktır.

STGM'nin uyguladığı projede (Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişiminin ve Sivil Diyalogun Desteklenmesi) izlenen strateji ile projenin uygulamalarında ciddi farklar yaratıldığı söylenebilir. Hedefin gerçekleşmesinden kastımız budur. Bu arada STGM'nin kendi yapısında da farklılaşmalar olmuştur. Yapısal ve kurumsal farklılıkların belki çok görünür olduğunu söyleyemeyiz. Aynı şey proje kapsamında ilişkilenen STÖ'ler üzerindeki etkiler için de geçerlidir. Ancak iş ve uygulama temelinde gösterilen çabanın bir model ve örnek olarak etkisi küçümsenemez. Sivil toplum ve sivil hareket alanı pozitif çabaların, yapılan işlerin biriktirdiği, yaptığı bir şeydir.

Unutulmamalı ki toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin kendisi pratik bir iştir ve dolayısıyla bir "iş takibi" ve "yönetim" gerektirir. STGM bu konuda yapısal olarak bir tecrübe edinmiştir. Bu yapısal kazanım STGM'nin bundan sonraki çalışmalarında mutlaka etkili olacaktır.

Son bölümde temel pratik ve kavramsal konularla ilgili bazı önerilere yer vermek, uygun olacaktır:

- STGM'nin yerel örgütlenme modeli ve deneyimi tartışılmalıdır. Yerelde çarpıcı örneklerde karşımıza çıkan durumlar daha genel olarak Türkiye'de sivil toplum yapılanışının bazı temel sorunlarına ve sorularına işaret ediyor olabilir. Sivil toplum ile siyaset alanının ilişkisi nedir? Bu iki alanın sınır çizgisi nerededir? Şurası açıktır ki kadınlar hiyerarşinin ve iktidarların her yeni alanda ve her yeniden üretilmesinin ilk kurbanları oluyorlar. STGM yerel ofislerde bir "sivil toplum platformu"

oluşturulması ve bu platform ile ilişkilendirilmesi modeli, daha doğrusu sivil toplum örgütlenmesini bir "platform" içine alma modeli tartışılmalıdır. Bu tartışmanın kolay olmayacağı ve çeşitli gerekleri, koşulları ve hassasiyetleri bir araya getireceği açıktır. Bir yanda STGM'nin konusu (ve işi) olan sivil toplumun desteklenmesi ve geliştirilmesi vardır, diğer yanda sivil toplumun bir var olma ilkesi olarak kendi ayakları üzerinde var olma şartı vardır.

- Yapılan bir toplantıda kadınlar, her görüşme ve toplanmanın kendilerini umutlandırdığını, devamının gelmemesi halinde ise yaşadıkları hayal kırıklığının gelecekteki bir araya gelmelere yaklaşımlarını da olumsuz etkilediğini ifade ettiler. Bu bir yanıyla sivil toplum içinde dayanışma talebini anlatıyor. Ancak diğer yanıyla sivil toplum örgütlenmesi için tehlikeli bir eğilimi de ifade ediyor. STGM gibi yapıların sürekli bir destek kaynağı olarak algılanması, içsel gelişim potansiyelini en başından engelleyecektir.
- STGM'nin bir üst erk olarak algılanmasına yol açabilecek her yaklaşımdan kaçınılması, bunun ötesinde tam tersinin anlatılması büyük önem taşımaktadır. Desteğin örgütün kendi gücünü açığa çıkarma doğrultusunda olabileceği ve örgütlenmenin gücünü kendinden alan bir yapılanma olduğuna vurgu yapmakta fayda vardır.
- Çeşitli şekillerde karşımıza çıktı ki toplumsal cinsiyet eşitliği bir "kadın sorunu" olarak görülemez. Bunun pratikte yansması ise bir "kadın" başlığı açıldığı zaman yapılan işler veya programlar içinde cinsiyet eşitliğinin gözetildiği yanılgısı veya aldatmacasıdır. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma, bir strateji olarak bu yanılgının/aldatmacanın aşılması tedbiridir. Yapılan her iş ve her alan içinde cinsiyet eşitliğinin gözetilmesidir. STGM kadın dışındaki tematik alanlarda bu vurguyu korumalı ve sürekli kılmalıdır.
- Diğer yandan farklı tematik grupların birlikte çalışmalar yürütmesi, özellikle kadın örgütlerinin farklı alanlarda çalışan örgütlerle ortaklıklar kurması ve katılımı sivil toplum örgütlenmelerinde ve aktivitelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği çabaları için bir zemin yaratır. Sivil toplum alanının böyle bir zemin üzerine oturması önemli bir ilkesel hedefdir.
- Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi bir "iş"tir ve yönetimi gerekir. Dolayısıyla çalışanlara düzenli hizmet içi eğitimlerin verilmesi, yazılı malzeme üzerinden programlı çalışma, engeller ve imkanları da içeren düzenli raporlamalar,

yapılan işleri sistematik olarak toplumsal cinsiyet açısından değerlendirme toplantıları ile sürekli hale getirilmelidir.

- Yeni bir uygulama planlanırken kadınlar ve erkekler arasında farklı ihtiyaç ve deneyimlerin varlığı göz önüne alınmak zorundadır. Bunun için zaman zaman cinsiyet temelinde çözümlenmiş verilerden yararlanmak gerekir. Bu ise uzmanlık gerektirir. STGM çalışmalarını bu çeşit uzmanlıklardan yararlanarak planlar ise uygulamada çıkabilecek ekstra iş yükleri asgariye inecektir.
- Hibe yönetimi hem hibelere ulaşım hem de verilen hibelerin izlenmesi ve denetimi konusunda kadınları güçlendirici pozitif bir ayırım gözetilmelidir. Kadınların sadece kadın örgütlerinde değil toplumun tüm alanlarındaki varlıkları unutulmamalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANA AKIMLAŞTIRMAK

Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi (TCAS) Uygulama Rehberi

Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi, kurumları sorgular, dönüştürücüdür. Kalkınma ve Kadın yaklaşımının bütünleştirici anlayışına karşın, toplumu oluşturan tüm kurumların kadın-erkek eşitliği bakış açısıyla dönüştürülmesi stratejisidir. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisi, cinsiyet tarafsız (cinsiyet körü) kalkınma hamlelerinden kadınların da otomatik olarak eşit şekilde yararlanacağı faraziyesini terk ederek, kadınların katkılarını bilinçli bir yaklaşımla görünür hale getirmektir.

Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisinin Analiz Kriterleri

Cinsiyet grupları üzerindeki farklı etkileri göz ardı eden politika ve programlar genellikle cinsiyet köründür ve potansiyel olarak insan gelişimi açısından zarar vericidir. Bu tür politika ve programlar 'kadın konusu'nu tematik bir alan olarak ayırır. Buna karşın TCAS sadece 'kadın konuları' ile sınırlı değildir, geniş bir 'toplumsal cinsiyet' bakış açısı vardır. Yöntemini kadın ve erkek kategorilerine indirgemez, analiz yöntemi olarak iki cins arasındaki toplumsal ilişkileri merkeze alır ve üç temel kriter üzerinden hareket eder.

TCAS kısaca, kadınlar ve erkekler arasında eşitlik hedefine ulaşmak için, haklar, sorumluluklar ve kaynaklar açısından toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını politika oluşturma süreçlerinin planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarının tümüne yayılması, yerleştirilmesi stratejisidir.

Daha da detaylandırmak gerekirse, TCAS, plan, program ve politika oluşturma süreçlerinin, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile her seviyede, her aşamada, ilgili taraflarca (yöneticiler, uzmanlar, akademisyenler, STÖ'ler...) yeniden gözden geçirilmesi, geliştirilmesi, iyileştirilmesi değerlendirilmesidir. Yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin, kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir.

YANI:

TCAS varsayımlarla hareket etmez. Boşlukta hareket edemez.

TCAS bir politika değil, bir stratejidir. Başlangıç noktası bir politika alanıdır.

TCAS boşlukta uygulanamaz, altında eşitlik politikaları, yasal araçlar vardır. İkisi birbirini tamamlar.

Eşitlik politikasının başlangıç noktası, ayrımcılıktan doğan belirgin bir sorundur.

Bu sorunun çözümü bir eşitlik mekanizması/birimi (Aracı Kurumlar, eşitlik birimi/kurumu, dernek, platform, politika oluşturucu, proje yönetimi vb.) tarafından geliştirilir.

Nihai hedefi, toplumsal cinsiyet eşitliğidir.

Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi Süreci

Planlama aşamasında kadın ve erkek arasındaki farklı ihtiyaç ve deneyimler konusunda açıklayıcı /açık olmak anlamına gelir.

Erkekler ve kadınların eşit bir biçimde görüşlerinin duyulması ve görünür olmasını sağlayacak alanı açmayı hedefler.

Projeyi oluşturma aşamasını cinsiyete göre ayrımlaşmış istatistiklere dayandırılmasını garanti etmeye çalışır.

Sorun alanları, katılımcı yöntem aracılığıyla, hem kadın hem de erkeklerin görüşleri çerçevesinde hazırlanır, gündem oluşturulur.

Uygulama aşamasında hedef, kadın ve erkeklerin karar alma süreçlerine eşit bir biçimde katılımını ve görüşlerine eşit bir biçimde saygı gösterilmesini garanti etmektir.

İzleme aşamasında müdahalelerin cinsiyet grubu üzerindeki farklı etkilerini ölçen göstergeleri izleme, takip etme anlamına gelir.

Değerlendirme aşamasında değerlendirme kriterlerini belirlemede hem kadın hem de erkeklerin yer almasını, toplumsal cinsiyet eşitliğinin açık ve detaylı bir şekilde

ele alınmasını, değerlendirme grubunun oluşumunda cinsler arası eşitlik dengesinin gözetilmesini ve cinsiyet eşitliğine duyarlı olan kişilerden oluşmasını garanti etmeyi hedeflemek anlamına gelir.

İyi Bir Uygulama İçin Öneriler

- Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisinin iyi bir biçimde uygulanabilmesi için söz konusu *kurum içinden en üst düzeyde destek gereklidir.*
- TCAS konusunda *güçlü politikalar*, açık hedefler ve uygulamanın standartlarının oluşması açısından çok gereklidir.
- Kavramların gerçeğe ve uygulamaya dönüştürülmesi ve uzun vadeli sonuçlara ulaşabilmek için *düzenli mali ve insan kaynakları* gereklidir.
- *Erken dönemde müdahale*, toplumsal cinsiyet ile ilgili konuların politika oluşturma süreçlerinin bütçe dahil ilk aşamalarından sisteme kaynaştırılmasını sağlar.
- *Pratiğe yönelik eğitim programları*, toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisinin kavranması ve uygulanabilmesi açısından önemlidir.
- *Kapasite geliştirme*, toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisinin süreklilik arz etmesi ve projenin/kuruluşun tüm safhalarına yerleştirilmesinde özel önem taşır.

Süreklilik için aşağıdaki etkinlikler tavsiye edilmektedir:

- Kaynak ve eğitim materyali açısından bir site oluşturulması
- Sitenin yeni gelişmeler çerçevesinde sürekli güncellenmesi ve yeni kaynakların siteye eklenmesi
- Dile dikkat edilmesi, örneğin yayınlarda herkesin roller, politikaların etkisi ve kaynaklara ulaşımı açısından aynı konumda olmadığını göstermek için insanlar/herkes yerine kadın ve erkek kavramlarının açık bir şekilde kullanılması.

Araştırmalarda, projelerde kadınların ve erkeklerin politika ve programlardan aynı şekilde yararlanıp yararlanmadığını değerlendirebilmek için toplumsal cinsiyet bakış açısının göz önüne alınmasının sağlanması.

Kamu personeli, medya, ilgili STK'lar ve tüm taraflarla *işbirliği ve ortaklıklar oluşturmak* gerekir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Ana Akımlaştırma Çalışmasında İlkeler

Yapılan iş, cinsler arasındaki eşitsizliği pekiştiren bir işbölümünü yeniden üretmemelidir.

Kadınların eğitim, istihdam, kamusal görünürlük, siyasi katılım, kredi kullanımı, teknik bilgi sahibi olma gibi toplumsal ve finansal kaynaklara ulaşımını dikkate almalıdır.

Dinsel, kültürel ya da yerleşim nedeniyle dışlanmış, yoksul, eve/mahalleye/köye kapatılmış kadınların gereksinmelerine öncelik vermelidir.

Kadınların namus, gelenek, töre gibi gerekçelerle dışlanmasına, baskı ve denetim altında tutulmasına onay vermemelidir.

Erkeklerin şiddet, güç, bilgi gibi araçları kullanarak mevcut eşitsizliği yeniden üretecek şekilde desteklenmemesine dikkat edilmelidir.

Yürütülen Projede Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hedefi Gözetilmiş mi?

Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı

1. Mantıksal Çerçeve Yaklaşımının Aşamaları: Durum Analizi

1.1 Sorun Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Tanımladığımız sorunun cinsiyet boyutu var mı (Ele alınan sorun açısından kadınlarla erkekler arasında fark var mı)?

Gerekçe, toplumsal cinsiyet bakış açısının ana plan ve politikalara yerleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ikna edici tartışmalara yer vermekte midir (Bu konuda cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veriler -istatistiki bilgi vb.)?

1.2. Paydaş Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Her bir paydaş grubu, kendi içinde kadın/erkek olarak ayrıştırıldı mı?

1.3. Strateji Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Proje tasarlanırken kadınların ve erkeklerin potansiyelleri ve güçleri, aynı zamanda engelleri objektif bir biçimde ortaya koyuldu mu?

1.4. Hedef Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Amacınızın kadın ve erkekler için dönüşüm yaratıcı bir etkisi olacak mı?

Bu dönüşüm kadınlar ve erkekler tarafından nasıl algılanacak?

Yaratacağınız dönüşümün kadın ve erkeklerin yaşamlarındaki kısa ve uzun dönemli etkileri genel hedefiniz ile uyumlu mu?

2. Mantıksal Çerçeve Yaklaşımının Aşamaları: Planlama

2.1. Faaliyetlerin Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Faaliyeti cinsiyet eşitliği amacı açısından değerlendirirken şu sorular sorulabilir

Faaliyeti planlarken kadın ve erkeklerin farklı yaşam deneyimlerine ve farklı ihtiyaçlarına duyarlı olundu mu?

Faaliyetin kadınların ve erkeklerin yaşamında dönüştürücü etkisi var mı?

Faaliyetin beklenen sonuçları kadınlar ve erkekler açısından farklılaşıyor mu?

Bu farklılık kadın ve erkekler tarafından nasıl algılanıyor?

Faaliyetin yöntemine ilişkin şu tür sorular sorulabilir

Faaliyetlerde (katılımcılar, kolaylaştırıcılar) toplumsal cinsiyet dengesinin yeterli derecede sağlanması için hedefler koyuldu mu? Örneğin kadın ve erkek katılımı için kota uygulamaları düşünüldü mü?

Faaliyetlerin gerçekleştirileceği mekanların kadınların da erkeklerin de katılmasını engelleyecek uygunlukta olması gözetildi mi?

Faaliyetlerin zaman ayarlaması (örneğin toplantı saatleri) kadınların ve erkeklerin katılımına uygun planlandı mı?

Toplantıların kolaylaştırıcılarında cinsiyet dengesi sağlanması hedeflendi mi?

Faaliyetlerde kadınların da erkeklerin de kendilerini ifade etmelerini sağlayacak uygun ortam sağlamayı hedeflediniz mi? (Kadınlar, kürsü/mikrofon kullanımı konusunda daha çekingendirler, kullanılan dil -çok yukarıdan, çok uzmanca, çok teknik- onları tamamen susturabilir)

2.2. Sonuçların/Çıktıların Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Her bir faaliyetin, cinsiyet eşitliği hedefine ilişkin sonuçlarına bakıldı mı?

2.3. Risk Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Risk/varsayımlar cinsiyet açısından da gözden geçirildi mi?

2.4. Doğrulanabilir Göstergelerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Göstergeler her bir hedefin toplumsal cinsiyet boyutunu ölçmekte midir?

Göstergeler toplumsal cinsiyete göre ayrımlaştırılmış mıdır?

STGM Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi İçin Kontrol Listesi

1- Planlama Aşamasında

- STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma (politika, plan ve programlara yerleştirme) stratejisine yaptığı vurgu ve bunun başvuruçular/hedef kitle açısından ne anlama geldiği bilgi materyallerinde açıkça belirtildi mi?
- Cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veriler olmak üzere, ilgili toplumsal cinsiyet bilgileri belirlenip toplandı mı?
- Yöntem olarak katılımcılık ilkesi gözetildi mi (Toplumsal cinsiyet uzmanlarının ve kadınların görüşleri alınıp, nasıl bir katkıların olabileceği öğrenildi mi)?
- Çalışanların toplumsal cinsiyet konularında bilgi haritalaması yapıldı mı?
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapıldı mı (Bütçe kadınların ve erkeklerin eşit yarar sağlayacağı biçimde düzenlendi mi)?

2- Proje Ekibini Oluştururken

- Ekipte cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Ekipte toplumsal cinsiyet konusunda uzman olanların yer alması sağlandı mı?
- Ekipte yer alacaklara toplumsal cinsiyet konusunda kısa bilgilendirmeler yapıldı mı?
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisi konusunda bilgi ve eğitim ihtiyaçları belirlendi mi?
- Bu ihtiyaçları en etkili yolla karşılamak için, ihtiyaçların analizi yapıldı mı?
- Bu ihtiyaçları karşılamak için eğitim veya kapasite geliştirme çalışması planlandı mı?
- İlgili belgeler ve eğitim materyalleri belirlendi mi?

3- Uygulama Aşamasında

- Toplumsal cinsiyet konularının tartışılmasını sağlamak için sistematik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında bilgiler hazırlanıp bunlar toplantılarda sunuluyor mu?
- Mali kaynakların dağılımında toplumsal cinsiyet eşitliği gözetiliyor mu (mali kaynaklardan kadınlar ve erkekler eşit olarak yararlanıyor mu)?
- Çalışmalara kadınlar ve erkeklerin (konuşmacılar, kolaylaştırıcılar, karar alıcılar, diğer katılımcılar vb.) eşit bir biçimde katılması sağlandı mı?
- Çalışmaların hazırlık ve izleme aşamalarında kadın ve erkeklere eşit bir biçimde danışılması sağlandı mı?
- Başvuru formları (bütün başvuru formlarının cinsiyeti belirtecek şekilde düzenlenmesi gibi), geri bildirim belgeleri (programın cinsiyet eşitliğine duyarlılığı konusunda geri bildirim sorularına da yer vermek gibi), program/gündem (ele alınan konunun toplumsal cinsiyet boyutuna yer vermek gibi) vb. dokümanlar ve sunumlar, toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alınarak hazırlandı mı?
- Faaliyetlerdeki katılımcıların, (başvuru formları, geri bildirim belgeleri, sunumlar, gündem oluşturma, açılış/tanıtım konuşmaları vb. ile) projenin toplumsal cinsiyet boyutunun farkında olması sağlandı mı?

Bilgi yayma ve toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma etkinliklerini organize ederken:

- Program hakkındaki bilgilerin, toplumsal cinsiyet boyutunu kapsamaması sistematik olarak sağlanıyor mu?
- Program etkinliklerinin başlıklarının ve gündemlerinin seçimine, toplumsal cinsiyet eşitliği önceliklerinin yansıtılması sağlanıyor mu?
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisi konusundaki iyi örneklerin, istihdam ve sosyal içerme politikalarına sistematik olarak dahil edilmesi sağlanacak mı? (yereldeki ilgili karar alıcı kurumlarla işbirliği gibi...)
- Bu süreci kolaylaştırmak için, bölgeler arasında ve örgütlerle politika yapımcılar arasında gerekli iletişim kanallarını ve ağlarını nasıl oluşturmayı planlıyorsunuz?

4- İzleme ve Değerlendirme

İzleme ve Değerlendirme Komitesini oluştururken

- Komitelerde cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Komite üyelerine toplumsal cinsiyet konusunda kısa bilgilendirmeler yapıldı mı?
- Komite üyelerinin, toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisi konusunda bilgisi var mı?
- Bu ihtiyaçları en etkili yolla karşılamak için, ihtiyaçların analizini yaptınız mı?
- Bu ihtiyaçları karşılamak için eğitim veya herhangi bir destek verdiniz mi?
- İlgili belgeleri ve eğitim materyallerini belirlediniz ve sağladınız mı?
- Toplumsal cinsiyet konularının tartışılmasını sağlamak için sistematik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında bilgiler hazırlanıp bunlar toplantılarda sunuluyor mu?

Programı izlerken ve değerlendirirken

- Toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin sağlanmasını izlemek ve değerlendirmek için ihtiyaç duyulabilecek veriler konusunda komite üyeleri bilgilendirildi mi?
- Toplumsal cinsiyete ilişkin zayıflıkları belirleyebilmenize ve mümkün olduğunda bunları telafi edici etkinlikler sunmanıza olanak verecek bir kontrol listesi hazırlayıp uyguladınız mı?
- Değerlendirme ekibinize, ilgili toplumsal cinsiyet konuları üzerine bilgilendirme yapıldı mı?

Bir Uygulama Örneği Olarak STGM Projesi

STGM proje faaliyetlerinde (planlama, uygulama, izleme, değerlendirme aşamalarında) toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini gözetirken şu sorular sorulabilir:¹⁰

Bileşen 1: STK'lar İçin Destek Hizmeti (Merkez Ofis)

1.1. Uygulama Planı

- Uygulama planı geliştirirken kadınlar ve erkekler arasındaki farklı ihtiyaç ve deneyimler gözönüne alındı mı? Bunun için cinsiyet temelinde ayrımlaştırılmış verilerden yararlanıldı mı?
- Uygulama planı geliştirilirken STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini politika, plan ve programlara yerleştirme stratejisine vurgu yapıldı mı?

1.2. STK veritabanı, STGM web sitesi ve kütüphane/dokümantasyon merkezi

STGM web sitesi ve kütüphane/dokümantasyon merkezinin güncellenmesi ve geliştirilmesinde

- Başta cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veriler olmak üzere, ilgili toplumsal cinsiyet bilgilerine yeterince yer verildi mi? Toplumsal cinsiyet ile ilgili yeni kaynaklar düzenli olarak siteye ekleniyor mu?
- Web sitesini kadınların ve erkeklerin ziyaret oranını tespit etmek için bir strateji belirlendi mi? Örneğin siteye ziyaret edenlerin cinsiyetlerini belirtecekleri bir anket koymak gibi.
- Web sitesini ziyarette cinsiyet dengesini sağlayacak tedbirler düşünüldü mü?
- Web sitesinde yer alacak STK veri tabanında, sivil toplum kuruluşlarının yönetim/ yürütme/koordinasyon vb. oluşumlarında, üyelerinde cinsiyet oranlarına yer verilmesi için bir çalışma planlandı mı?

¹⁰ Projenin tanımlanan faaliyetlerinden seçilerek bu uygulama örneklendirilmiştir. Proje dokümanında kullanılan başlıklar ve numaraları aynen korunmuştur.

1.3. Teknik destek

- Çalışanlar, destek hizmetin sunulma aşamasında olası toplumsal cinsiyet etkilerini dikkate almak için gerekli becerilere ve uzmanlığa sahip mi? Eğer değilse, gerekli donanımın nasıl sağlanacağı belirlendi mi?
- Destek hizmetlerinin, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bilgi ve rehberlik ihtiyaçlarını karşılamak açısından yeterli olması sağlandı mı?

1.5. Türkiye’de Sivil Toplumun ve Diyalogun Desteklenmesi Projesinin izleme ve değerlendirmesi

- Projenin toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin de izlenmesi ve değerlendirilmesinin sağlanması hedefi oluşturuldu mu?

1.6. Danışma Kurulu ve İzleme Komitesi ile istişare toplantıları düzenlemek

- Danışma kurulu ve izleme komitesinde cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Danışma kurulu ve izleme komitesi projenin toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisi hakkında bilgilendirildi mi?
- Toplumsal cinsiyet konusunda bilgilendirildiler mi?

1.8. Türkiye genelindeki STGM gönüllüleriyle oryantasyon toplantıları yapılması

- Türkiye genelindeki STGM gönüllüleriyle oryantasyon toplantılarına katılımı cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Toplantıların gündeminde STGM’nin toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisine yer verildi mi?
- Toplantının mekanı ve zamanı kadınların da erkeklerin de katılımını engellemeyecek uygunlukta olması gözetildi mi?

1.9. STGM çalışanları için düzenli hizmet içi eğitimler

- STGM çalışanları için gerçekleştirilecek hizmet içi eğitimlerde toplumsal cinsiyet konusuna yer verildi mi?

1.10. STGM merkez ofis çalışanları AB üye ülkelerinde ve diğer aday ülkelerde gerçekleştirilecek en az 8 eğitime katılacaktır

- STGM çalışanlarından deneyim ve bilgilerini artırmak için çeşitli çalışmalara katılmak üzere yurt dışına gideceklerde cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Yurt dışında katılınacak programlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisi konusunda iyi uygulama örneklerinin de yer aldığı programlar hedeflendi mi?

1.11.2. Çalışma grupları

- Çalışma grupları toplumsal cinsiyet konusunda bilgilendirildi mi?
- Çalışma gruplarında cinsiyet dengesi sağlandı mı?

Bileşen 3: STK'lar İçin Kapasite Geliştirme

- Kapasite geliştirme programında hedef grubun STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisinin farkında olmasını sağlayacak vurgunun yapılması (örneğin, tanıtım ya da açılış konuşmalarında) planlandı mı?
- Eğitim programlarına katılımcı, kolaylaştırıcı ve eğitimcilerde cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Eğitim programlarının içeriklerinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna yer verildi mi?
- Eğitim programlarının yöntemlerinde kadınların da erkeklerin de kendilerini ifade edebilmelerine olanak sağlanması gözetildi mi?
- STK'lar için ihtiyaç analizi ve haritalama çalışması toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu içeriyor mu?
- Faaliyetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisini içermesini sağlayacak yeterli bütçe ayrılması için gerekli planlama yapıldı mı?
- Faaliyetlerde kullanılacak materyalin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olması- na dikkat edildi mi?

- STK'lara rehberlik edecek STGM çalışanları toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirildi mi?
- Eğitimlerin organizasyonunda zaman ve mekan ayarlaması kadınların da erkeklerin de katılımına uygun planlandı mı?
- Kapasite geliştirme programında destek verilecek sınırlı sayıda STK'nın seçiminde belirlenmiş kriterlerde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığın yer alması sağlandı mı?

Bileşen 4: İletişim Faaliyetleri

- İletişim faaliyetlerindeki katılımcılarda, kolaylaştırıcılarda, uzmanlarda vb. toplumsal cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- İletişim faaliyetleri çerçevesinde hazırlanan tüm materyallerin/malzemelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olması hedeflendi mi?
- İletişim faaliyetlerinde yer alacak uzman kişilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmaları hedeflendi mi? Bunun için bir strateji belirlendi mi?
- İletişim faaliyetlerine katılımı için hedef kitleye ulaşımında ve katılımını sağlamada kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar belirlendi mi? Bu farklılıkları dikkate alan bir strateji belirlendi mi? (Örneğin iletişimin internet üzerinden gerçekleştirildiği çalışmalarda birçok yerel örgütün ve özellikle de kadınların dahil edilmesinin çok güç bazen de olanaksız olduğu bilinmektedir.)
- Hedef kitlenin STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisinin farkında olması sağlandı mı?
- İletişim faaliyetleri çerçevesinde düzenlenecek festivale katılacak hedef kitle toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kısaca da olsa bilgilendirildi mi? (Duyurularda, çağrılarda, tanıtım metinlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yer vermek çok önemli. Özellikle açılacak standlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten, cinsiyetçi malzemelerin yer almasını engelleyecek önlemler alınmalı.)

- İletişim faaliyetleri içinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna yer verildi mi? (Örneğin konferans ve sunumlarda)
- Medya ile toplantılarda kadın ve erkek gazetecilerin cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Festivalin basın açıklamasında STGM'nin toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejisine vurgu yapıldı mı?
- "STÖ'lerde Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi" belgesinin hazırlanacak yayınlar arasında yer alması planlandı mı?
- STGM'nin yayınladığı bültende toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisine ilişkin bilgilerin yer alması planlandı mı?

Bileşen 5: Mikro Hibe Programları, STK'ların Mücadele ve İdare Masra arına Yönelik Hibe Destekleri

5.1. Hibe yönetimi stratejisinin ortaya konulması.

- Hibe programları için hazırlanan eylem planında toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine açıkça yer verildi mi?

5.2. Yönlendirici ilkelerin, değerlendirme ve seçilebilirlik ölçütlerinin belirlenmesinde MFİB'ya destek

- Hibe programında yönlendirici ilkelerin, değerlendirme ve seçilebilirlik ölçütlerinin belirlenmesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi dikkate alındı mı?

5.3. Hibe duyurularının yapılmasında ve hibe öncesi toplantıların düzenlenmesinde MFİB'nun desteklenmesi

- Hibe öncesi toplantılar düzenlenirken cinsiyet dengesinin sağlanması planlandı mı?
- Hibe programları ile ilgili bilgilendirmede toplumsal cinsiyet eşitliğini politika, plan ve programlara yerleştirme stratejisine vurgu yapıldı mı?

5.4. Proje önerisi hazırlamada STK'lara yardım/destek

- Programı yürüten personel, başvuruculara toplumsal cinsiyet konusunda bilgi verebilecek hazırlıkta mı? Değilse buna ilişkin tedbirler alındı mı?
- Başvuruculara toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışma açısından anlamına ilişkin bilgi sağlandı mı?
- Başvuruculara, toplumsal cinsiyet konusunda yardımcı olabilecek kişi ve kuruluşların listesi verildi mi?

5.5. Bir değerlendirme kurulu ve değerlendiriciler ekibi oluşturulmasında MFİB'ya destek

- Değerlendirme kurulunun ve değerlendiriciler ekibinin oluşturulmasında cinsiyet dengesi sağlandı mı?
- Bağımsız değerlendiricilerin seçilmesine ilişkin ölçütlerin belirlenmesinde toplumsal cinsiyet bilgisine sahip olmaya yer verildi mi?

Başvuruları incelerken ve seçim yaparken şu sorular sorulabilir:

Başvurucular, kadınlar ve erkekler üzerindeki olası etkileri göstermişler mi?

Cinsiyete göre ayrıştırılmış veri sağlanmış mı?

Öngörülen etkinlikler, eşitlik hedeflerini elde etmek için uygun mu?

Proje önerisi, toplumsal cinsiyet eşitliğine olumlu olarak nasıl katkıda bulunacak?

Projenin her aşamasında kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarını karşılıyor olacaklarını nasıl güvence altına alacaklar?

Her iki cinsiyet için de sağlanan faydalar neler olacak?

Toplumsal cinsiyet eşitliğine bağlılıklarını açık bir biçimde göstermişler mi?

Bütçeleri, yaptıkları eşitlik vaatlerini gerçekleştirmek için yeterli ve gerçekçi mi?

5.7. Hibe sonrası eğitimler ve desteğin örgütlenmesi

- Hibe sonrası eğitimlerde toplumsal cinsiyet konusuna yer verilmesi planlandı mı? Bu konuda yeterli zaman ve kaynak kullanımı planlandı mı?
- Projelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma stratejisi açısından izlenmesi ve değerlendirilmesi hedefi konuldu mu? Bunun için bir planlama yapıldı mı?

UNDP TOPLUMSAL CİNSİYETİ ANA AKIMLAŞTIRMA EĞİTİM EL KİTABI KONTROL LİSTESİ ¹¹

Arkaplan ve gerekçe: Düzenlemede, arkaplan bilgisi olarak toplumsal cinsiyet bilgisine yer verilmiş midir? Gerekçe, toplumsal cinsiyet bakış açısının ana plan ve politikalara yerleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ikna edici tartışmalara yer vermekte midir?

Amaçlar: Önerilen düzenlemenin amacı, hem kadınların hem erkeklerin ihtiyaçlarını yansıtmakta mıdır? Amaç kadınların ve erkeklerin pratik ihtiyaçlarını belirleyerek toplumsal cinsiyet dengesizliklerinin düzeltilmesi midir? Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratan kurumları (sosyal ve diğer) değiştirmeyi amaçlamakta mıdır?

Hedeflenen yararlanıcılar: Düzenlemelerin spesifik olarak erkek ya da kadınları hedeflediği durumlar haricinde, hedef alınan yararlanıcılar arasında toplumsal cinsiyet dengesi mevcut mudur?

Amaçlar: Düzenleme amaçları hem kadınların hem erkeklerin ihtiyaçlarına hitap etmekte midir?

Faaliyetler: Planlanan faaliyetler hem kadın hem erkeklere yer vermekte midir? Toplumsal cinsiyet bakış açısının açıkça ortaya konmasının garantilenmesi için ne gibi ek faaliyetlere gerek vardır? (toplumsal cinsiyet konularında eğitim, ek araştırmalar vb)

Göstergeler: Her bir amacın sağlanması için göstergeler geliştirilmiş midir? Bu göstergeler her bir hedefin toplumsal cinsiyet boyutunu ölçmekte midir? Göstergeler toplumsal cinsiyete göre ayrımlaştırılmış mıdır? Faaliyetlerde toplumsal cinsiyet dengesinin yeterli derecede sağlanması için hedefler koyulmuş mudur? (örneğin kadın ve erkek katılımı için kota uygulamaları)

Uygulama: Planlanan düzenlemeyi kim uygulayacaktır? Bu ortaklar, uygulama süreci boyunca toplumsal cinsiyet bakış açısının ana plan ve politikalara yerleştirilmesi konusunda eğitim almışlar mıdır? Hem kadınlar hem erkekler uygulamaya katılacaklar mıdır?

¹¹ Neimanis, Kadın İçin Eşitlik Bakış Açısının Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi Eğitim El Kitabı, UNDP, 2000

İzleme ve değerlendirme: İzleme ve değerlendirme stratejisi toplumsal cinsiyet bakış açısı barındırmakta mıdır? Düzenlemenin hem maddesel (içerik) hem de yönetsel (süreç) yönlerini inceleyecek midir?

Riskler: Toplum içerisindeki toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkileri geniş çerçevede bir risk olarak gözönünde bulundurulmuş mudur? (cinsiyetçi önyargılar ve yapısal engeller herhangi bir cinsiyetin tam olarak katılımını engelleyecek midir? Düzenlemenin potansiyel olumsuz etkileri düşünülmüş müdür? Kadınlar üzerindeki yükün artması ya da erkeklerin yalnızlığa itilmesi gibi)

Bütçe: Mali girdiler kadınların ve erkeklerin planlanan düzenlemeden eşit oranda yararlanmalarını sağlayacak şekilde "toplumsal cinsiyet açısından garanti altına alınmış" mıdır? Toplumsal cinsiyete duyarlılık eğitimi sağlama gerekliliği veya kısa dönemde toplumsal cinsiyet uzmanlarının işe alınması faktörleri bütçede gözönünde bulundurulmuş mudur?

Ekler: Ek olarak, ilgili araştırma dökümanlarına yer verilmiş midir? (özellikle toplumsal cinsiyete gösterdiğiniz dikkatin veya verdiğiniz önemin yüksek sesle ifadesini sağlayan dökümanlar)

İletişim stratejisi: Toplumsal cinsiyet bakış açısından projenin varlığı, ilerlemesi ve sonuçları hakkında kamuyu bilgilendirmek için bir iletişim stratejisi geliştirilmiş mi?

DÜNYADAN VAKA ÖRNEKLERİ ¹²

Karakalpakistan'da Kırsal Topluluklarda Temiz Enerji

Bu pilot proje, daha az elektrik kullanmayı sağlayan yenilenebilir enerji sistemlerinin potansiyelini göstermeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlıyordu. On beş ev tipi güneş enerjisi sistemi 2003 Kasımında Kostruba'da yerleştirildi (Karakalpakistan, Özbekistan'da özerk bir Cumhuriyettir). Sistemler hanelerin aydınlatma, radyo ve televizyon için enerji ihtiyacını karşılıyordu. Sistemlerin yerleştirilmesinden sonra, 25 kişi sistemleri çalıştırmak ve tamir etmek üzerine eğitildi.

Bu projeye sağlanan elektrik, kadınların ve çocukların yaşamlarını iyileştirdi, daha iyi ışıklandırılmış evlerde yaşamalarını sağladı. Odun ve dizel yakmanın olumsuz etkilerini ve yangın riskini azalttı. Ancak, daha iyi ışıklandırma aynı zamanda daha uzun çalışma günü demektir ve bu da kadınların boş zamanlarını azaltıyordu.

Proje tasarımcıları proje ile ilgili kararları oluşturmadan önce toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış bir enerji çözümlenmesi yapmamışlardı; oysa özellikle ev içi enerji konusunda çalışılırken bu türden çözümlenelerin yapılmasının önemi hakkında geniş bir yazın vardır. Proje tasarımcıları, projenin otomatik olarak kadın ve erkekleri eşit biçimde etkileyeceğini varsaymıştı. Bu düşüncenin bir sonucu olarak da enerji ihtiyaçlarında önceliklerin neler olduğuna ilişkin kadınlara danışılmamıştı.

Bulgular:

- Kadınlar ev içi enerjinin asıl kullanıcılarıdır; kadın ve çocuklar, zamanlarının çoğunu ev içinde geçirirler ve güneş enerjisi sistemlerinin de asıl kullanıcıları onlar olacaktır.
- Kadınlar yemek pişirme ve ısınma ihtiyaçları için günlük yakıt toplama işini yaparlar. Bu güneş enerjisi sistemleri sınırlı bir elektrik sağlasa bile bu onların gündelik yaşamlarında büyük bir değişikliğe yol açar.

¹² Vaka örnekleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve BDT Bölgesel Bürosu tarafından hazırlanan kılavuzdan alınmıştır. Toplumsal Cinsiyeti Dahil Etme Stratejisi Uygulamaları, Kılavuz, UNDP RBEC, 2007.

- Hali hazırda Kostruba'daki erkek nüfusu, projenin hedeflerinin farkındadırlar; projenin yürütülmesi ile ilgili tartışmalara sadece onlar katılmışlardır ve güneş enerjisi sistemlerinin eğitimi ve yönlendirmesinde de sadece erkekler hedeflenmiştir.

Kostruba'da görülen erkek egemenliğinin derecesi, projenin uygulanmasını karmaşık hale getirmektedir. Eğer bu projeler başarıyla uygulanacaksa, hem kadınları hem de erkekleri hedeflemelidir; genel olarak kadın hakları ile ilgili bir duyarlılık sağlama ve köydeki kadınları güçlendirme konusunda yavaş ve dikkatli adımlar atılabilir.

Kaynak: UNDP Kalkınma Politikaları Bürosu danışmanı tarafından hazırlanan rapora dayalıdır.

Rusya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Bu UNIFEM projesi, hükümetin cinsiyete karşı duyarlılığını yükseltmek ve kadınların bütçe süreçlerinin katılımcıları olarak karar almadaki rollerini güçlendirmek amacıyla bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yöntemi geliştirmeyi hedefliyordu.

Proje, geniş ölçekli reformların yapıldığı bir süreç içinde yürütüldü. Bu reformlar, yerel düzeyden federal düzeye kadar bütün toplumsal alanlarda yetkilerin devredilmesini de içeren bir bütçe/vergilendirme ilişkilerinin ademi merkezi hale getirilmesi yönündeki temel değişimleri kapsıyordu. Rusya'da sosyal alanda reformlar, önemli bir sorunu ortaya koydu: Bütün bir Rusya Federasyonu bölgesinde kadınların ve erkeklerin insan haklarının güvence altına alınması. Bu nedenle, bütçe akışının bölgelere ve farklı nüfus gruplarına yönelmesi, sivil toplum tarafından denetlendi ve izlendi; bütün Rusya için kadın hakları da dahil olmak üzere insan haklarının ilerletilmesinin etkin bir aracı olarak kabul edilen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yöntemiyle sürekli olarak çözümlendi ve izlendi.

Proje, Rusya'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yöntemini geliştirdiği için bütçeleme ve toplumsal cinsiyet konularındaki uzman kişilerin dikkatini çekti. Böylece geniş bir ekip çalışması da sağlanmış oldu: yasama ve yürütme gücünü temsil eden yetkililer, sivil toplum, kitlesel medya ve uzmanlar.

Projenin 2004 yılındaki başlangıcından bu yana, önemli başarılar elde edildi:

Federal ve bölgesel düzeylerde bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yöntemi geliştirildi, bu yöntem ademi merkezileşme bağlamında yapılan Bütçe Yasası değişikliklerini de dikkate aldı.

Rusya’da ilk kez federal ve bölgesel (Komi Cumhuriyeti) bütçelerin toplumsal cinsiyet çözümlemesi ve bununla birlikte, bütçe politikası kararlarını etkileyen bir dizi yasanın da toplumsal cinsiyet çözümlemesi yapıldı. Bu yasalar, şunlardı: “Asgari ücret yasaı”; “Çocuk bakım yardımları” hakkındaki yasa ve “Zorunlu Sağlık Sigortası Federal Fonu Bütçesi” hakkındaki yasa.

Bunlara ek olarak, Rusya Federasyonu Hükümetine geniş bir öneriler paketi sunuldu, yerel ve bölgesel düzeyde çok sayıda değişiklik onaylandı.

Öneriler paketi, yaklaşık 50.000 milyon rublenin (1.8 milyar USD) Federal bütçe içinde yeniden dağıtımına geliyordu. Bu yeniden dağıtım içinde asgari ücret oranlarının artırılması, kadınların çoğunlukta oldukları sosyal sektörlerde (sağlık, eğitim ve kültür) ücretlerin artırılması, çocuk bakım yardımlarının artırılması ve çocuklu ailelerin vergi muafiyetlerinin yükseltilmesi gibi şeylerin olduğu toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe harcamaları vardı.

Yazan: UNIFEM BDT

Tacikistan’da Kadınların Arazi Mülkiyeti Hakları

Tacikistan’da 2004 yılı Şubat ayında Arazi Mülkiyeti Kanununda yapılan dört değişimin parlamentoda kabulüyle birlikte, “Kadınların Arazi Mülkiyeti Hakları” –bir Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu (UNIFEM) projesi– kabul edildi. Değişiklikler, esas olarak kadınların arazi mülkiyeti hakları ile ilişkiliydi. Böylece, şunlar değişti:

Madde 71: Değişiklik yapılan madde, her ailenin bir arazi tahsisi hakkının olduğunu ifade ediyordu. Değişiklikle birlikte, mülkiyet hakları ve yönetimin daha kolaylaşması sağlandı. Daha önce, her çiftlik bir tahsise sahipti ama gerçekte bir çiftlik, pek çok aile tarafından paylaşılıyordu. Bu durumda, mülkiyet hakkı ya da zilyetlik haklarının izlenmesi ve denetimi neredeyse imkansız hale geliyordu.

Madde 17, A bendi: Değişen madde, aile reisine verilen Genel Arazi Kullanım Belgesinin yanı sıra, ailenin bütün üyelerinin, kadınlar da dahil olmak üzere, Arazi Kullanım Belgesi alabilmesini mümkün kıldı. Böylece, her bir ailedeki kadınlar ve kız çocukları da araziden pay almaya hak kazanmış oldular. Daha önce, eğer aile reisi Arazi Kullanım Belgesi almışsa, ne kadınlar ne de çocuklar, ailenin kullanımına verilen arazi üzerindeki haklarını belgeleyemiyorlardı.

Madde 67-69, değiştirilmiş Arazi Kanunundan ıkarıldı. Bu maddeler, daha önceki ortak arazinin kolhozların sürekli ve tam yeleri arasında dağıtılması gerektiğini hükme bağlıyordu. Doğum iznine ayrılan ya da belirli bir kolhozun yesi olmayan kadınlar, arazi dağıtım süreçlerinden dışlanmış oluyorlardı.

Madde 66, 67-69. maddelerin yerine getirildi ve yeni maddeye göre cumhuriyetin bütün vatandaşları arazi payları üzerinde eşit hakka sahiptirler.

Yazan: UNIFEM BDT

Moldova İştihadam Piyasasında Eşit Fırsatlar ve Ayrımcılık

Moldova Cumhuriyeti Anayasasının tamamlanmasıyla birlikte, ülkenin bütün vatandaşları, cinsiyetleri ne olursa olsun, eşit haklara kavuştular. UNIFEM tarafından desteklenen ‘‘Yasama Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması’’ projesi içinde yasaların toplumsal cinsiyet gzmlemesi yapıldı ve kadınlarla erkekler için eşit fırsatlar yasası taslağı geliştirildi.

Ancak, iş piyasasında dolaylı cinsiyet ayrımcılığı sorun olmaya devam ediyor. Örneğin, son birkaç yılda İştihadam Araştırma Kurulu’na yapılan başvuruların %70 civarı, kadınlar tarafından yapılmış ve bunların çoğu iş ararken uğradıkları ayrımcılıkla ilgili. Aynı Şey, yapılan görüşmeler sırasında sorulan sorulara da yansıyor. Örneğin, adayın evli olup olmadığı, kaç çocuğunun bulunduğu vb. Üstelik, işverenler genellikle adayın hamile olmadığını kanıtlayan tıbbi bir belgenin sunulmasını da talep ediyorlar.

Bunlar neden oluyor?

- İşverenler, kadınların üreme fonksiyonlarıyla ilgili maliyetleri öngörüyorlar: bakıma muhtaç bir çocuğun varlığı, ocuk bakımı için muhtemelen daha fazla hastalık izni, annelik izni vb.
- Yasal boşluklar: Yasayla açıkça yasaklanmamış bir konuda ayrımcılığın varlığını kanıtlamak, son derece zor.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylemleri:

- Moldova Cumhuriyeti varolan yasalardaki boşlukları saptayabilmek için CEDAW’a dayalı bir toplumsal gözümleme gerçekleştirdi.

- 2006 yılı Şubat ayında kadınlar ve erkekler arasında eşit fırsatlar yasası parlamento tarafından kabul edildi ve bu yasa içinde işçi işveren ilişkilerini kayda bağlayan bir madde de vardı.

Güçlükler

Bir sonraki adım, yasanın uygulanması için mekanizmalar ve araçlar geliştirmek. Hükümet politikasının nihai hedefi, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını tamamen ortadan kaldırmak olmalı.

Yazan: Valentina Budrug-Lungu, UNIFEM Proje Yöneticisi, Moldova Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mevzuatı (ref. Osmochescu, Rotarciuc vd. (2004): Official Monitor of the Republic of Moldova (2006)

Bosna Hersek'te Toplumsal Cinsiyetin Eğitime Dahil Edilmesi

Bosna Hersek'te üç yıllık bir proje olan "Toplumsal cinsiyetin eğitim ve medyaya dahil edilmesi", eğitimin her düzeyindeki mesleki ayrışmanın ve toplumsal cinsiyete dayalı kalıp tiplerin değişmesini amaçlıyordu. 208 temel eğitim ve 85 lise öğretmeni ile 500 müdürün katıldığı altı seminer, bu proje kapsamında gerçekleştirildi.

Projenin sonuçları, iki derleme halinde yayınlandı. Bunlardan biri, dini eğitim (Müslüman, Ortodoks Hıristiyan ve Katolik) de dahil olmak üzere farklı disiplinlerde toplumsal cinsiyet boyutları ile ilgiliydi. Diğeri ise, öğretmenlere toplumsal cinsiyet temelli kalıp tipleri ve ön yargıları tartışmak üzere nasıl farklı sınıflar, atölyeler, sınıf etkinlikleri ve veli etkinlikleri düzenleyebileceklerine ilişkin somut önerilerden oluşuyordu.

Bosna Hersek'te toplumsal cinsiyetin eğitime dahil edilmesi yaklaşımı, hem kapsamlı hem de derinlemesine yaklaşımlar için mükemmel bir örnektir. Eğitim süreçlerinin bütün ilgililerini harekete geçirir (çocuklar, eğitimciler, ana babalar) ve değişimin gerçekleşmesi için pratik koşulları yaratır (müfredat, eğitimcilerin eğitimi, malzemelerin sağlanması); aynı zamanda ana babaların ve çocukların aktif katılımı yoluyla değişim için uygun bir atmosfer yaratır.

Bosna Hersek'te toplumsal cinsiyetin eğitime dahil edilmesi stratejisinin böyle kapsamlı biçimde uygulanmasının iki yan etkisi olduğu belirtilmeli. Bu proje, farklı etnik gruplardan profesyonelleri bir araya getirerek daha hoşgörülü bir sivil toplumun yaratılmasına,

insanlar arasındaki farklılıkların (cinsiyet farklılıkları da buna dahil) daha rahat kabullenilmesine katkıda bulundu. Aynı zamanda, bu proje eğitimcilere çok sayıda somut öneride bulunarak yeni, modern ve öğrenci odaklı bir eğitim yöntemini tanıttı; bu yöntem, Bosna Hersek eğitim sistemi için büyük bir yenilikti. Sağlık, aşk, arkadaşlık, aile gibi konuları ele alarak da yaşam boyu eğitim yaklaşımı ile ataerkil değerlerin değişimi arasında güçlü bağlantılar kurdu.

Yazan: Marina Blagojevic, şu kitaptan uyarlanmıştır: Zbornik gender pristupa u odgojno-obrazovnom procesu, Sarajevo: Ministrastvo za ljudska prava i izbeglice Bosne i Hercegovine, 2005.

2. BASKIYA EK: DEĞERLENDİRME; YOLUN BAŞINDAYIZ...

STGM, 2007 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini politika, program ve proje hedeflerine yerleştirme, bu hedeflerle kaynaştırma yani toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma (gender mainstreaming) stratejisi uygulama kararı aldı ve bu doğrultuda bir strateji rehberi hazırlandı. 2008 yılında Stratejiyi uygulamaya başladı. 2009'da henüz yolun başında uygulamaya ilişkin bir değerlendirme yapıldı ve bu değerlendirmeyi de içeren elinizdeki kitap hazırlanıp yayınlandı. STGM'de, Nisan-Temmuz 2011 tarihlerinde Stratejinin uygulanmasına dair ikinci bir değerlendirme çalışması yapıldı. Aşağıdaki metin, bu değerlendirme raporunun, özellikle amaç ve yöntemin anlatıldığı giriş bölümü ile sonuç ve önerilere yer veren özetidir.

SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİ (STGM) TOPLUMSAL CİNSİYET ANA AKIMLAŞTIRMA STRATEJİSİNİN (TCAS) UYGULANMASINA DAİR DEĞERLENDİRME RAPORU Haziran 2011

Giriş

Bu rapor, STGM'nin Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisinin (TCAS)¹ uygulanmasına dair bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Değerlendirme sonucu ortaya çıkan mevcut durum, sorun alanlarının tespiti ve çıkan öneriler doğrultusunda ise 2008'de hazırlanan Strateji Rehberinin güncellenmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmada STGM'nin son üç yılda toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine yönelik olarak yapabildikleri ve yapamadıklarına, imkânları ve engelleri ile birlikte bakmaya, Rehberin

¹ STGM 2007 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini her türlü politika, plan ve programlara yerleştirme, yaygınlaştırma (toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma) kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda bir rehber hazırlanmış ve 2008 yılında STGM Stratejiyi uygulamaya başlamıştır.

kullanılabilirlik düzeyi anlaşılmaya çalışıldı. Bu açıdan bir yandan STGM’de mevcut durumun görülmesi, diğer yandan buna dayanarak sorun alanlarının tespit edilmesi amaçlandı. Yapılabileceklerle ilişkin öneriler oluşturulmaya çalışıldı.

Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Stratejisi (TCAS), sadece kadın konuları ile sınırlı değildir, geniş bir “toplumsal cinsiyet” bakış açısı vardır. Bu nedenle yapılan çalışmada öncelikle STGM karar vericileri, yönetici ve çalışanlarının toplumsal cinsiyet farkındalık ve duyarlılığına, toplumsal cinsiyet ile yaptıkları işi ne kadar ilişkilendirdiklerine, dahası STGM’nin 2008’de başlattığı Stratejiye dair bilgi ve farkındalıklarının düzeyine bakılmaya çalışıldı. Böylelikle STGM’de böyle bir Stratejinin varlığı konusunda ne düşünüldüğü, kurum içi ilişkilerde ve yaptıkları işte Stratejinin uygulama alanının sınırlarının nasıl çizildiği, bu alanı genişleten ve daraltan unsurların neler olduğu, kurum içi ilişkilerde kadınlık ve erkeklik hallerinin, toplumsal cinsiyet odaklı meselelerin nasıl ele alındığına bakıldı. Geliştirilen çözüm mekanizmaları, hedef kitle ve çalışmalara katılan uzman/danışman/eğitimci/kolaylaştırıcılarla Stratejinin ne ölçüde paylaşıldığı, proje yazımında, bir programın organizasyonunda, bir çalışmanın içeriğinin ya da materyalinin hazırlığında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne kadar gözetildiği hakkında sorular sorulabildi. Aynı zamanda görüşmelerde STGM’de Stratejinin devreye girmesinden önceki ve sonraki dönem arasındaki farklılıkları toplumsal cinsiyet perspektifi açısından değerlendirmeleri istendi.

STGM’nin toplumsal cinsiyet perspektifine çok genel de olsa ayna tutarken, kurumsal yapı içinde yer alan bireylerin algılarına ve bu algıların kuruma etkilerine de bakıldı. Toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin ‘adalet’ ve ‘vicdan’ kavramlarıyla ilişkisinin ne ölçüde kurulduğu da görülmeye çalışıldı.

Yapılan çalışmada, STGM’nin toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili gündem oluşturup oluşturmadığı ya da bunu ne ölçüde yaptığına, bu doğrultuda kimlerle nasıl ilişkiler geliştirdiğine, kurumsallaşmaya yönelik neler yapıldığına, kaynakların kullanımına, bu konuda bir veri sistemi oluşturulup oluşturulmadığına bakıldı.

Çalışmada merkez ofis ile yerel ofisler arasında, çalışanlarla karar vericiler arasında ve çalışanların kendi aralarındaki iletişime de bakıldı. Özellikle toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma konusunda düzenli bir iletişimin varlığı sorgulandı. STGM’nin paydaşlarıyla (yerel yönetimler, kamu, sivil örgütler) TCAS konusunda iletişim ve işbirliği düzeyi ve bunun sürekliliği de değerlendirme çerçevesinde bakılmaya çalışılan unsurlar arasındaydı.

Değerlendirme çalışmasında bir yandan toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik algıları anlamak, öte yandan bunun stratejinin uygulanmasında gündelik pratiklere nasıl yansıtıldığını görmek çabasıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapıldı. Derinlemesine görüşmelerin dışında bazı yazılı ve görsel malzemeler incelendi. Stratejinin uygulanmasına yönelik hazırlanan soru formları analiz edildi. Bunların yanı sıra çeşitli çalışma toplantıları gerçekleştirildi.

STGM'nin, ister Avrupa Birliği projelerinin kriterleri nedeniyle ister STGM içinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kişilerin varlığı nedeniyle olsun "Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırma Stratejisi"ni uygulama kararı, niyet bildirmesi açısından olumlu ve önemli bir adımdır. Bundan da hareketle dünyada da tam olarak anlaşılammış ve uygulanması son derece zor olan toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin politika, program ve proje hedefleriyle kaynaştırmanın uygulamasına dair STGM'de atılan her türlü kişisel ve kurumsal adımlar görülmeye çalışıldı.

Yapılan görüşmeler, çeşitli materyallere ilişkin taramalar ve yazılı raporların analizi sonucu STGM'de Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırma Stratejisinin uygulanmasına ilişkin edinilen bilgiler çok genel olarak üç başlık altında değerlendirildi: Mevcut durum, temel sorunlar, sonuç ve öneriler.

Aşağıda raporun bütün bölümlerine değil, sadece sonuç ve önerilere yer verildi.

Sonuç ve Öneriler

Toplumsal ilişkilerin kendiliğinden yapısı öğrenilmiş/geleneksel ilişkilerin yeniden üretime dayalıdır. **Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi bu kendiliğinden yapıya müdahaleyi gerektiren bir iradeyi zorunlu kılar.** STGM'nin toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini politika, program ve proje hedefleriyle kaynaştırmaya yönelik çalışması, kararı böyle bir irade gösterimidir. Dünyada hâlâ hangi uygulamada, ne gibi sonuçlara ulaşıldığı ve ilerleme sağlandığı tartışmalı olan (bir dereceye kadar İskandinav ülkeleri hariç) toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması konusunda STGM'nin niyet gösterip adım atmasının, bir uzman ile çalışmasının ve sonuçları ne olursa olsun bir değerlendirme yapmasının olumlu ve önemli olduğunun altını çizmek gerekiyor. Dolayısıyla görülen tüm eksiklikler ve eleştiriler onları mümkün kılan bir kabul ve çabadan başlıyor. Bu takdir edilmelidir. STGM'nin böylesi bir sorun alanını çalışmaya ve çabaya açması STGM'nin kimliğine ve yüklediği görevlere değer ekleyen bir potansiyelin elde tutulması demektir.

Bu çalışma, STGM'nin 2007 yılında aldığı kararın ardından 2008 yılında yapılan bir dizi çalışmadan sonra gerçekleştirilen ikinci çalışmadır. Burada ilk çalışmaların sonuçlarıyla bugünkü durumun karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılmamıştır.

Toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması dünyada da hem sivil toplum hem kamu hem de uluslararası örgütlerin çalışmalarında giderek güçlenen bir eğilim olarak kendini göstermektedir. Bunun sonuçlarından biri "moda" olarak gündeme giren bazı akımlarda olduğu gibi kurumların o akımı alıp, uyguluyormuş gibi göstermesi, herhangi bir izleme yapmamasıdır. Ancak TCAS, ülke koşullarına uygun bir şekilde adapte edilerek kullanılması, mevcut pratiklerin içine sokulması ve dönüştürücü bir strateji olarak izlenmesi ile yararlı olabilir. Böylelikle TCAS moda akım olmaktan çıkarılabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin proje hedefleriyle kaynaştırılması her şeyden önce toplumsal cinsiyet farkındalığı ve bu kaynaştırmanın nasıl yapılacağına bilinmesini gerektirir. Bu nedenle öncelikle STGM'nin kendi içinde yönetim kurulu üyeleri ve çalışanlara sonra da stratejiyi uygulayan ekibin hedef kitleye konuyla ilgili perspektifin oluşması ya da geliştirilmesine yönelik farkındalık çalışmaları, eğitim çalışmaları yapması gerekir. Mesela sistematik olarak yürütecekleri tartışma oturumları, algılarını ortaklaştırabilecekleri, farkındalıklarını geliştirebilecekleri atölyeler yapmaları, kendi içlerine yönelik, yapılan işlerin bu açıdan gözden geçirilmesini sağlayacak bir mekanizma için de uygun zeminin yaratılmasını sağlar.

TCAS merkezi bir şey değildir. Dolayısıyla STGM'nin yerel destek merkezlerinde uygulanması ve bunun izlenmesi son derece önemlidir. STGM'nin merkez ve yerel destek merkezi ofislerinde çalışanların toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma perspektifine sahip olması stratejiyi uygulama için şarttır. Ancak böyle bir perspektif olması halinde mevcut koşulların gözetilerek uygulamanın gerçekleşmesi mümkün kılınabilir. Aynı zamanda ofisler arası kontrol mekanizmasının gelişmesi yönünde adım atılabilir. Selma Acuner'in ifadesiyle²: "Diyelim ki merkezden ildeki ofislere bir proje gitti, genel merkez atladı konuyu, oradaki bölge ofisindeki bakıp diyecek ki 'ya anladım da sizin bu yollamış olduğunuz proje veya yönetmelik buradaki kadınlara ulaşma eksikliği içeriyor, bizim toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma anlayışımıza göre bunun şöyle değişmesi gerekir' deyip geriye görüş bildirecek. Bu sistem çalışıyorsa o zaman STGM, TCAS'ı başarmış demektir."

² Selma Acuner'in anlatıları bu çalışma çerçevesinde yapılan görüşmeden alınmıştır.

TCAS'nin uygulaması bir izleme mekanizması gerektirir. Strateji kendi haline bırakılacak bir süreç değildir. Bu nedenle bir izleme mekanizması kurmak gerekir. Bir kontrol listesinin yanı sıra toplumsal cinsiyet konusunda kurulmuş bir ekip oluşturulmasına (ya da bir kişiye) ihtiyaç vardır. Bu ekip ya da kişinin merkez ve yerel ofislerden, çalışan uzmanlardan geri bildirimleri alıp değerlendirmesi gerekmektedir. Böylece uygulamanın izlenip ortaya çıkan problemlerin, uygulamadaki aksamaların tespit edilip strateji yürümüyorsa yeniden yapılandırma yoluna gidilmesi gerekir. İzlemenin hangi aralıklarla yapılacağı TCAS başlar başlamaz belirlenmeli ve uygulamaya sokulmalıdır. Sistematik bir yaklaşım kullanılmalıdır. Ancak bu şekilde ana akımlaştırmanın işleyip işlemediğini anlamak ve işleмиyorsa sistemi yenilemek mümkün hale gelebilir. İzleme aynı zamanda insan kaynağı ve mali kaynak gerektirir.

TCAS'ın uygulanıp uygulanmadığını anlamak için çalışanların, karar vericilerin, yöneticilerin toplumsal cinsiyet açısından perspektiflerine bakmanın yanı sıra, her çalışanın yaptığı iş, çıkarttığı ürünün kadın erkek eşitliği açısından ne kadar gerçekten cevap verici olduğuna bakmak gerekir. Ve tabii bunun düzenli olarak izlenmesi gerekiyor. Her bir birimin her bir çalışmasının bu açıdan ele alınması gerektiği gibi hedef kitlesi olan STÖ'lere de ve o STÖ'lerin çalışmalarına da bu açıdan bakıp izlemesi gerekiyor. Bunu da hedef kitlesi olan STÖ'lerden bu konuda geri bildirim almaya çalışarak yapabilir. Bu nedenle yerel destek merkezlerinde çalışanların bu konudaki donanımları kritik önemdedir.

Ana akımlaştırma tek bir şey değildir. Bu nedenle her bir alanda bir sorun tespitini öncelikli kılar. Bu sorunun tespiti bir planlamayı gerektirir ve bu şekilde uygulamaya geçilir. Arkasından da değerlendirmesi yapılır. Örneğin kadın örgütlerinin özellikle de çeşitli illerdeki kadın örgütlerinin proje kaynaklarına ulaşmayı ve internet kullanımını bilmiyor olması, "bir sorun"un varlığına işaret eder. **TCAS tam da "bir sorun alanı" üzerinden geliştirilebilir.** Yani sorunu çözmek üzerine bir strateji geliştirilebilir. Aracı kuruluş olarak, sahip olduğu alt yapıyla proje eğitimleri veren STGM, bu projeleri olduğu gibi kadınlara götürmek yerine proje eğitimlerine, o projelerin içine kadın erkek eşitliği perspektifini katarak kadınların onlara ulaşımını, proje kaynaklarına ulaşımını sağlamak durumundadır. Ancak bu şekilde STGM toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırmış olur.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Memleketin bir yerinde dil bilmeyen, internet kullanımı olmayan, proje yapmayı da bilmeyen bir kadın örgütü için, STGM ilk etapta, kaynakların buradaki kadınlara ulaşıp ulaşmadığını, kaynakların nasıl kullanılacağını bilip bilinmediğini tespit etmek durumundadır. Kaynak STGM tarafından dağıtılıyorsa oradaki

kadınların da ulaşımını sağlayıcı, kolaylaştırıcı değişiklikler yapması, yani var olan şablonu bu doğrultuda değiştirmesi gerekir. Bu durumda toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılması yapılmış olur. Başka bir örnekte de kadınları tamamen göz ardı ederek hazırlanmış bir Avrupa Birliği fonu karşısında, fondan kadınların yararlanamayacağını, yararlanabilir hale getirilmesinin dillendirilmesi gerekir. Ayrıca bu fonun bölgedeki kadınlara hizmet edebilmesi için kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak uygulamaları içermesi gibi farklı alanları sorun ederek bunu yaygınlaştırma, projenin yapısını değiştirme, kaynağa ulaşımın yapısını değiştirme yoluna gitmek de toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırmaz.

Birçok yer toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetme çalışması yaptığını iddia edebilir. Örnek olarak da ön ofiste oturduğu bir kadın ve bir erkeği gösterebilir. Ancak ana akımlaştırma böyle bir şey değildir. Sayıyla değil içerikle ilgilidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini yapıp ettiklerinizin, politikanızın, projenizin içine yerleştiriyor, yani kadınlar ve erkekler açısından sonuçlarına bakıyor ve bu sonuçların eşitliği sağlamasını hedefliyorsanız toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırıyorsunuzdur.

İyi bir TCAS uygulaması için toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin proje hedefleriyle kaynaştırılması yani proje yazım aşamasından itibaren dikkate alınması gerekir. Aksi takdirde uygulama her zaman önceden belirlenmiş bazı sınırların içine hapsolacak ve daha dar alanda yapılabileceklerden ibaret kalacaktır.

TCAS, siyasi kararlılık gerektirir. Dolayısıyla başta yönetim kurulunun, ardından yönetim kurulunun yetkilendirdiği kişilerin bu konudaki tutumu, yaklaşımı çok belirleyicidir. Çalışanların inisiyatifine bırakılan bir görev çizelgesi değildir. Bu siyasi kararlılık uygulama için gerekli mekanizmaları oluşturmayı gerektirir. Bir başka biçimde de Nilgün Toker'in ifade ettiği³ gibi "çalışanların kişisel kabiliyetlerine bağlı bir sivil toplum güçlendirme projesi olmaz, eğer onun kabiliyetleri eksikse ona destek verirsin, bu bir yapı işidir".

TCAS'ı uygulamada STGM'nin yapılanmasından kaynaklanan sorunların da ele alınıp gerekli müdahalelerin yapılması bu çalışmanın gösterdiği önemli noktalardan biriydi. Bürokratlaşmaya, patronaj sistemine geçit vermemek aynı zamanda öyle bir sistemin yaratacağı çalışanlarının memurlaştığı, yaptığı işe yabancılaştığı bir yapıyı da engellemek anlamına gelir. **TCAS, sürekli sorgulamayı gerektirir.** Kurumsal yapının bunu sağlayacak bir çalışma ortamı yaratması şarttır.

³ Nilgün Toker'in anlatıları bu çalışma çerçevesinde yapılan görüşmeden alınmıştır.

STGM'nin TCAS'ı uygulama kararı aynı zamanda bir iddianın varlığına işaret eder. Sadece kendi içinde değil çeşitli örgüt ve kurumlarla ilişkilerinde de toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alan bir tutumun iddiasına işaret eder. Sadece kendi kurumunda değil ilişkilendiği örgüt ve kurumlarda dönüşümü hedefler. Dolayısıyla Avrupa Birliği kurumları ya da Merkezi Finans İhale Birimi ile ilişkilerinde de bu perspektiften hareket etmek zorundadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı durumlar karşısında geri durmamalıdır.

Yapılan çalışmada para kaynaklarının belirleyici rolünün, politik sınırları çizmedeki etkisinin, içeriğin belirlenmesi kadar sürekliliğin sağlanmasına da yansıtacağı anlaşıldı. Ancak buna dayanarak STGM'nin iradesini tamamen dışarıda bırakan, hareketsiz kılan, fon kaynağına tabi kılan bir yapı olduğu ya da olacağı gibi bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Sadece sınırlara işaret eden bir dış varlık alanını görmemiz konusunda uyarır.

Buradan devam edecek olursak demokratikleşme ve insan haklarına dayanan kriterleri olan bir kurumsal yapı ile ilişkide, hareket alanını genişletecek imkânların bulunabileceği de açıktır. Bir görüşmede ifade edildiği gibi: "Projenin içeriği bir müzakere ürünü". Yani kararlı bir irade ile yapılmak istenen için pazarlık ederek, lobi yaparak ve çeşitli araçları kullanarak bir biçimde kabul ettirmenin çoğu zaman mümkün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi, gündem oluşturmayı, bu doğrultuda ilgili mevzuatı, gelişmeleri izlemeyi de gerektirir. Bunun çeşitli biçimlerde yapılması mümkündür: Bu çalışmaları yapan kadın örgütlerine destek vererek, gelişmelerin kamuoyuna yaygınlaştırılmasına aracılık ederek, ilgili sivil ve resmi taraflarla işbirliği yaparak. Dolayısıyla bunun dışarıda bırakılması, Stratejinin uygulanmasında temel ayaklardan birinin eksik kalmasıdır. Örneğin eğitim çalışmalarının çocuklu kadınların talebi halinde çocuklarıyla birlikte katılmalarının desteklenmesi önemli bir uygulamadır. Ana akımlaştırma, bunun devamında STGM'nin bunu kurumsallaştıracak düzenlemeler yapmasını ve STGM dışında da Türkiye'de önemli bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeni olarak çocuk bakım hizmetleri ile ilgili mevzuatı gündemleştirmesini ve takibini gerektirir. Aynı zamanda bu konuda çalışan örgütler başta olmak üzere ilgili taraflarla ortaklıklar kurması ve işbirliği yapması gerekir. TBMM de bu çalışmayı yürüteceği yerlerdendir. Böylelikle TCAS'ın hedeflediği kalıcı çözümlere ulaşılabilir. Aksi takdirde kurum içinde geliştirilen geçici çözümler kolaylık sağlamanın ötesine geçmez. Örneğin kurum içinde çocuk bakım hizmetlerini sağlayacak mekanizmalar yaratması mali ve insan

kaynağı gerektirecektir. Yapacağı çalışmayı tüm bunları ve en baştan hesaplayarak yürütmek zorundadır.

STGM kendine misyon olarak tanımladığı sivil toplumun geliştirilmesini, güçlendirilmesini bileşenleriyle birlikte daha net tariflemelidir. Güçlendirmeden anladığının var olan yapıyla uyum sağlamak, var olan yapının içine bütünleştirmek mi yoksa yapıyı dönüştürmek mi olduğunu netleştirmesine ihtiyacı olduğu görülmektedir. Böyle bir netliğin olduğuna dair bir algının ise uygulamalarla ne kadar örtüştüğünün bazı ölçütlerle yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. **TCAS dönüştürücüdür. Nihai hedefi cinsiyet eşitliğidir. Dolayısıyla dönüştürücü bir yaklaşımı gerektirir.**

Bunlardan hareketle STGM'nin gündem oluşturmaya yönelik çabaları aynı zamanda sivil toplumdan ne anladığıyla da ilişkilidir. Selma Acuner'in ifade ettiği gibi: "Sivil toplum örgütleri bağımsız bir şekilde siyasi gündemi etkileyecek örgütlerdir. STGM, sivil toplum örgütlerine kendi halinde yardım kuruluşları gibi bakan ve onlarla çalışan, bu konuda bilgi edinen, sadece örgütlenme üzerine odaklanmış bir yere, o sınırlar içinde çalışır, kalır, etkisi olmaz. Ama STGM, gerçekten sivil toplum örgütlerinin dönüşümünden, demokratik bir dönüşümden bahsediyorsa sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesinde gündem oluşturmamaktan söz edemez."

Sivil toplum ve hak temellilik ilişkisine dair bakış açısını ise Nilgün Toker şöyle ifade etti: "Sivil toplum eğitimine gittiğimizde; sivil toplum siz neyi beğeniyorsunuz diye tartışmayız, ne olması gerektiğini anlatırız, yani onlara eğer bir şey öğreteceksek olması gerekeni anlatırız. Siz bunu kabul ediyor musunuz diye bir soru sorduğum anda işimi yapmamış olurum, onlara evrensel ilkeleri anlatmamış olurum. Yani STGM'nin işlevi orada şu olması gerekiyordu, bunlar tartışılmaz, eğer sen bunu kabul etmiyorsan zaten hak örgütü değilsin ve sivil toplum da değilsin demesi gerekiyor."

TCAS parçalı bölüklü bir strateji değildir, düzgün iletişim, bilgi akışı ve izleme gerektirir. Bunun anlamı STGM içinde birbiriyle ve dışındaki yapılarla güçlü ve sağlıklı bir iletişimden, toplumsal cinsiyet verilerinin bir araya toplanması ve düzenli olarak güncellenmesi, yeni kaynakların toplanmasına, düzenli geri bildirim ve değerlendirme çalışmalarının yürütülmesine kadar pek çok şey demektir.

Bütünsel olarak bakılırsa TCAS'in doğru ve sağlıklı bir şekilde içselleştirilmesi STGM'ye yük olmayacaktır. Tersine çok yönlü ve pozitif bir enerji sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acuner Selma, UNDP- Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi Dökümanı, Ankara, 2006

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve BDT Bölgesel Bürosu tarafından hazırlanan kılavuzdan alınmıştır. Toplumsal Cinsiyeti Dahil Etme Stratejisi Uygulamaları, Kılavuz, UNDP RBEC, 2007

Bora Aksu, Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi, STGM Yayınları, Ankara, 2008

Ekonomik ve Sosyal Konsey 1997 Raporu. Birleşmiş Milletler, 1997

Neimanis, Kadın İçin Eşitlik Bakış Açısının Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi Eğitim El Kitabı, UNDP 2000-2001

Sancar, Acuner, Üstün, Bora, Romaniuc, Bir de buradan bak/ Cinsiyet Eşitsizliği Bir "Kadın Sorunu" Değil Toplumun Sorunudur, KA-DER Yayınları, Ankara, 2006

Üstün İlknur, STGM için "Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırma Uygulama Rehberi", Ankara, 2007

STGM tarafından yürütülen "Etkin Katılım İle Sosyal Toplumun Gelişimi" Projesi,
Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir.

STGM Ankara Merkez Ofis

708. Sokak No: 14/9, 06550 Yıldız Çankaya / Ankara
Tel: (312) 442 42 62 (pbx) Faks: (312) 442 57 55
e-posta: bilgi@stgm.org.tr
web: www.stgm.org.tr

STGM İstanbul İletişim Ofisi

Meşrutiyet Caddesi Kızıllezade Sokak No: 3/1 Şişhane-Beyoğlu / İstanbul
Tel: (212) 292 00 60 GSM: (533) 277 85 51 Faks: (212) 292 00 64
e-posta: istanbul@stgm.org.tr

STGM Adana Yerel Destek Merkezi

Kurtuluş Mahallesi, Ziyapaşa Bulvarı Kızılay Kan Merkezi Sokak
(64010 Sokak) Dr. Muzafer Ersalan Apartmanı
No: 14 Kat: 1 Daire: 1 Seyhan / Adana
Tel: (322) 53 04 50 - 453 04 51 Faks: (322) 453 04 02
e-posta: adana@stgm.org.tr
web: http://adana.stgm.org.tr

STGM Denizli Yerel Destek Merkezi

Saltık Mahallesi 1521 Sokak No: 16 Daire: 1, 20100 Denizli
Tel: (258) 241 60 11 Faks: (258) 241 50 11
e-posta: denizli@stgm.org.tr
web: http://denizli.stgm.org.tr

STGM Diyarbakır Yerel Destek Merkezi

Fabrika Caddesi Sümerpark Kampüsü
Kent Gönüllüleri Binası Kat: 1 Diyarbakır
Tel: (412) 226 60 77 Faks: (412) 226 30 65
e-posta: diyarbakir@stgm.org.tr
web: http://diyarbakir.stgm.org.tr

STGM Eskişehir Yerel Destek Merkezi

Deliklitaş Mahallesi Gürman Sokak No: 16, 26090 Eskişehir
Tel: (222) 220 40 36 Faks: (222) 220 40 76
e-posta: eskisehir@stgm.org.tr
web: http://eskisehir.stgm.org.tr